

ԱՐԶԱԳԱՆԳ

ARTZAKANK - ECHO

Mars - Avril 2013
N° 185

Bimestriel bilingue publié à Genève

CASE POSTALE 153 - 1211 PETIT-SACONNEX 19 - GENEVE/SUISSE

CCP: IBAN CH07 0900 0000 1201 7302 9

Բովանդակություն

էջ 5

- Թերյուսի համը չի շահագործուելու

էջ 6

- Ցեղասպանություն եւ եղեն

Յանելուած

- Աղբրեշանցիները պայթեցրել են
Լոյի գերեզմանը - Օրոսան ժամե-
րուն հայկական անունները - Գոռ
Մուշեղը կը ներկայացնի
Հայաստանը եւրատեսիլ 2013-ում
- Յանուն ազատ ու գիտակից բա-
ղաբացու կերտման - «Եղեն
եղեն! Ես!» - Բառարաններ՝
ծրիարար հասանելի և որոնելի
համացանցին վրայ

էջ 10

- 20 տարի առաջ Արցախը համա-
լըրուեցաւ ազատագրուած տա-
րածքներով - Թուրքերը Գերման-
իայում փորձել են խաւաքել հայ
տպագրութեան Լուվրուած ցուցա-
հանութիւնը

Sommaire

p. 2

- Election présidentielle en Arménie

p. 3

- Le Rév. A. Sapseozian n'est plus

p. 4

- Université de Venise – L'Arche-
vêque N. Manougian élu Patriarche

p. 7

- Nouvelle brochure sur Chirak

p. 8

- Le tournant Hrant Dink

Supplément

- Oughtasar : les pétroglyphes

- Les justes du génocide arménien

p. 9

- Sublime Armenian Spirit de J. Savall

p. 11

- La Turquie veut récupérer les
reliques de St. Nicolas – Mexico City :

Une statue de H. Aliev a été retirée

p. 12

- Azerbaïdjan : Coup bas à Bakou

p. 13

- La conférence de l'USAK

p. 15

- Activités de l'École Topalian

p. 16

- Manifestations organisées par
l'Union Arménienne de Suisse

Արցախեան շարժման 25-ամեակին առիթով

©Wikipedia

*Դու չես ջոկուել, խլել են բեգ,
Որ մոռանաս երգերն հայոց,
Չորերիդ պէս խտացել են բո
Կարօտով վերքերն հայոց,
Ա՛խ, Ե՛րբ պիտի լեռներիդ պէս
Վեր բուցբուն ձեռքերն հայոց,
Որ չդառնայ հայոց արծիւն
Օտար ծովին ճայ, Ղարաբաղ:*

«Որբ Ղարաբաղին»
(հատուած)
Յովհաննես Շիրազ

Քսանիկը տարի առաջ, 12 Փետրուար 1988-ին, Հաղորդի մէջ տեղի կ'ունենար Արցախեան շարժման առաջին ցոյցը, որուն ընթացքին Արցախի հերոս Վիգէն Գրիգորեան (Վրեժ) կ'արտասաներ Յովհաննես Շիրազի «Որբ Ղարաբաղին» անտիպ բանաստեղծութիւնը, բուն ոգետրութիւն ստեղծելով ներկաներուն մէջ: Այդ թուականներուն, մեծանուն բանաստեղծին գործը, ձեռագիր վիճակով, ձեռք ձեռք կը շրջէր հայրենի ուսանողական շրջանակներուն մէջ և պատահական չէ, որ ԱՐՁԱԳԱՆԳ-ն ալ ատենին անկէ հատուածներ հրատարակած է (տեսնել թիւ 16, Մայիս 1988):

20 Փետրուար 1988-ի պատմական որոշումով, Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի (ԼՂԻՄ) մարզխորհուրդը կը դիմէր ազրպէճանական, հայկական և ՆԱՅՄ Գերագոյն խորհուրդներուն՝ մարզը Ազրպէճանի կազմէն դուրս բերելու և Հայաստանի կազմին մէջ ընդգրկելու պահանջով, եւ սկիզբ կ'առնէր Արցախեան շարժումը: Շուտով, Հայաստանի մէջ սկսած բնապահպանական հանրահաւաքները կը վերածուէին Հայաստան-Ղարաբաղ միաւորման պահանջով բողոքի ուժեղ ալիքի մը, զօրաշարժի ենթարկելով աւելի քան մէկ միլիոն բաղաբացի, որոնք «Ղարաբաղը մերն է» եւ «միացում» կարգախօսներով կ'ողողէին երեսանի փողոցները:

Կարելոր է նշել, որ Յովհաննես Շիրազի եւ իր սմաններուն ցանած սերմերը Արցախեան շարժումին նախորդող տասնամեակներուն, ազգային զարթօնքի ծիւղեր արձակեցին ժողովուրդին ինքնագիտակցութեան մէջ եւ ի վերջոյ կարելի դարձուցին Արցախեան փառաւոր յաղթանակը: Արդարեւ, անուրանալի է մտաւորականութեան ունեցած դերը մասնաւորաբար շարժման տարիներուն, ոչ միայն գաղափարախօսական՝ այլեւ կազմակերպչական եւ ռազմական մակարդակներու վրայ:

Այս տարի կ'ոգնկոչենք նաեւ Սումգայիթեան ջարդերու զոհերուն 25-երորդ տարելիցը: Յիշեցնենք, որ իբր պատասխան Լեռնային Ղարաբաղի հայ >>>

Avec les compléments de
TAVITIAN

Atelier de sortissage

TAVITIAN S.A. - 18, ch. des Aulx - 1228 Plan-Les-Ouates - Téléphone 022 346 93 02 - Fax 022 346 93 04
tavitian@bluewin.ch

Election présidentielle en Arménie

Le 18 février, l'Arménie a tenu sa 6ème élection présidentielle depuis son indépendance en 1991. Plus de 600 observateurs internationaux et quelque 6000 observateurs locaux ont accompagné le processus électoral. Sur 2 528 050 électeurs inscrits sur les listes, 1 521 489 personnes - soit 61,18 % - ont pris part au vote.

Le 25 février, la Commission électorale centrale (CEC) a déclaré le président Serge Sargsyan vainqueur officiel des élections par 861363 voix (58,64%) face à son principal adversaire Raffi Hovhannissian, leader du Parti Héritage, qui aurait recueilli 539693 voix (36.75%), loin devant l'ancien premier ministre Hrand Bagratyan (31643 voix - 2.15%), Paruyr Hayrikyan (18096 voix - 1.23%), Andriyas Ghukasyan (8329 voix - 0.57%), Vardan Sedrakyan (6210 voix - 0.42%) et Arman Melikyan (3520 voix - 0.24%).

Selon la presse locale, Raffi Hovhannissian aurait remporté dans 5 districts sur 10 que compte Erevan, 79 des 81 bureaux de vote de Gumri, les villes de Vanadzor, Idjévan et Kapan ainsi que dans les régions de Lori et de Tavouch.

La période pré-électorale a été marquée par une tentative de meurtre à l'encontre du candidat et chef de l'Union pour l'Autodétermination nationale Paruyr Hayrikyan le 31 janvier. Blessé à l'épaule, celui-ci a été hospitalisé.

Les observateurs occidentaux ont fait un bilan globalement positif de l'élection présidentielle. Selon ces derniers, les quelques irrégularités, telles que le manque d'impartialité de la part de l'administration publique, l'utilisation abusive des ressources administratives et des pressions exercées sur les électeurs, n'ont pas eu d'incidence sur le résultat de l'élection. Ce verdict a été dénoncé par un groupe de jeunes militants, qui ont fait apparition dans la salle où avait lieu la conférence de presse des chefs des délégations occidentales.

L'ex-candidat Raffi Hovhannissian, quant à lui, a contesté les résultats du scrutin et a clamé sa victoire devant ses partisans qui se sont rassemblés dans le centre d'Erevan pour protester contre un scrutin qu'ils jugent frauduleux. Il s'est également rendu dans les différentes régions de l'Arménie, où des rassemblements de protestation ont eu lieu. Au moment où nous mettons ce numéro sous presse, d'autres manifestations sont prévues notamment sur la place de la Liberté à Erevan.

Արցախեան Շարժման 25-ամեակին առիթով

»»» բնակչության խաղաղ ցույցերուն, Ազրայեանի իշխանութիւնները սանձազերծեցին հայերը բնաջնջելու իրենց վաղեմի ծրագիրը սկսելով Սումգայիթէն ու հասնելով մինչեւ Պաքու եւ միւս բաղաբները: Բացի կոտորածներու հարիւրաւոր զոհերէն, մօտ կէս միլիոն հայ կորսնցուցին իրենց ունեցուածքն ու տեղահան եղան Ազրայեանի տարածքէն: Դժբախտաբար, մինչեւ օրս չկրցանք մարդկութեան դէմ կատարուած այս ոճիրները յաջողութեամբ ներկայացնել միջազգային ատեաններուն ու համապատասխան գնահատական ստանալ մինչ Ազրայեանի դեկաւարները ամէն շանք կը թափեն, նաւթատուարներու օգնութեամբ եւ անդադար բարոզչութեամբ, Խոճալովի դէպքերուն «ցեղասպանութիւն» որակաւորուող ապահովելու համար:

Արցախեան շարժումի նշանակութեան եւ արդիւնքներուն գնահատականը պիտի տան ապագայ պատմաբանները: Սակայն յստակ է, որ Արցախի ազատագրումն ու Արցախի հայութեան ֆիզիքական փրկութիւնը կը հանդիսանան շարժման ամենակարեւոր ձեռքբերումները: Պակաս կարելոր չէ հոգեբանական նշանակութիւնը. հարիւրամեակներ շարունակ պարտութիւններ կրելէ, հող կորսնցնելէ եւ ցեղասպանութեան ենթարկուելէ ետք, հայ ժողովուրդը թօթափեց զոհի բարդոյթը եւ վերագտաւ իր ազգային արժանապատուութիւնը:

Այսուհանդերձ, անցնող քսանհինգ տարիներուն, արտաքին եւ մասնաւորաբար ներքին՝ բոլորիս ծանօթ պատճառներով, չյաջողեցանք արցախեան ռազմական եւ հոգեբանական յաղթանակը վերածել բաղաբական յաղթանակի եւ զայն լաւագոյնս օգտագործել՝ ստեղծելու համար մեր երազներու հայրենիքը: Արցախեան շարժման արժեքներու լոյսին տակ ստեղծուած աննախընթաց միասնականութիւնն ու անկախութեան հանրաքուէին յաջորդող ժողովրդային ցնծութիւնը աստիճանաբար իրենց տեղերը զիջեցան յուսալքումի, անպաշտպանութեան եւ ապագայի հանդէպ անվստահութեան խոր զգացումներու, որոնց մէջ ալ անկասկած պետք է փնտռել արտագաղթի կործանարար երեւոյթին բացատրութիւնը:

Այսօր անլի քան երբեք անհրաժեշտ է, որ Հայաստանի, Արցախի եւ սփիւռքի մտաւորականութիւնը վերստին ստանձնէ առաջնորդողի իր դերը ու մշակէ ազգային շահերու վրայ հիմնուած ամուր գաղափարախօսութիւն եւ ուղեգիծ, անոնց շուրջ համախմբելով համայն հայութիւնը: Աւելին՝ մտաւորականութեան պարտականութիւնն է նաեւ վերականգնել Արցախեան շարժման ոգին մինչեւ Արցախի վերջնական ու միջազգայնօրէն ճանաչուած վերամիաւորուող Հայաստանի հետ:

Մարալ Սիմսար

Dates à réserver

SALON DU LIVRE ET DE LA PRESSE
Stand ARMENIE - HAYASTAN

du 1er au 5 mai 2013
 PALEXPO, Genève

Le Révérend Aharon Sapsezian n'est plus

par Maral Simsar

«Au terme d'une vie très riche et accomplie, le Révérend Aharon Sapsezian, théologien et écrivain, nous a quittés le lundi de Pentecôte, 28 mai 2012, jour de la première indépendance de l'Arménie et jour du repos de son corps.»

C'est par ces mots que la famille Sapsezian annonçait le décès d'une des personnalités les plus respectées de notre communauté. Tous ceux qui l'ont connu se souviendront longtemps de son sourire, de sa gentillesse et de son humanité. Dans chacune de ses interventions lors des conférences ou des discussions privées, il savait capter l'attention et l'intérêt de son auditoire ou de ses interlocuteurs par la sagesse de ses propos, la délicatesse de ses commentaires et le charme naturel de son style. De surcroît, le Révérend Aharon Sapsezian, un homme érudit et cultivé qui maîtrisait plusieurs langues, parlait un arménien occidental impeccable, qualité de plus en plus rare de nos jours, acquise grâce à des efforts personnels continus et une persévérance remarquable dont se caractérise sa biographie.

Fils des rescapés du Génocide de 1915, originaires de Marash, le Révérend Aharon Sapsezian est né en 1926 dans un camp de réfugiés à Alep. Il avait à peine un mois lorsque la famille a émigré au Brésil, où son père est décédé quatre ans plus tard. Grâce à une bourse d'études, il a fait ses études primaires et secondaires au collège MacKenzie de Sao Paulo. Après avoir travaillé pendant quelques années dans l'atelier de chaussures de son oncle, il a étudié la théologie d'abord au Séminaire méthodiste local, puis à *Union Theological Seminary* de New York et a obtenu son mastère en théologie contemporaine. En 1954, il a obtenu une bourse pour étudier la théologie œcuménique à l'Institut Œcuménique de Bossey en Suisse en vue de préparer un doctorat en théologie.

Pendant 12 ans, le Révérend Sapsezian a été le pasteur de l'Eglise évangélique arménienne de Sao Paulo et en même temps conférencier en théologie contemporaine au Séminaire de l'Université méthodiste locale. Entre 1961 et 1969, il a été le directeur exécutif de l'Association des Séminaires théologiques évangéliques.

Après une année passée à l'Université de Neuchâtel pour parachever son doctorat en théologie, le Révérend Aharon Sapsezian a été nommé directeur du Programme de formation et d'éducation théologiques du Conseil Œcuménique des Eglises et s'est établi en Europe avec sa famille, d'abord à Londres (1970-1977), puis à Genève (1977-1985). Enfin, il a accepté une invitation de l'Eglise protes-

tante de Genève de servir en qualité de pasteur de la paroisse des Pâquis avant de prendre sa retraite en 1989. Pendant toutes ces années, il a beaucoup voyagé et s'est familiarisé avec les institutions théologiques de toutes les dénominations notamment en Amérique latine, au Moyen-Orient et en Asie. Ses nombreux articles et essais sur la formation pastorale en anglais, en français et en portugais ont été publiés dans des périodiques internationaux.

La retraite pour Aharon Sapsezian a été une période pendant laquelle il s'est concentré sur des questions arménologiques. Il a écrit plusieurs livres sur l'histoire et la littérature arméniennes, principalement en portugais. Citons entre autres *História da Armênia – drama e esperança de uma nação* (1988), *Literatura Armênia – uma introdução* (1993), *Cristianismo Armênio – fé viva de uma nação* (1995), *Armenian Christianity – The Faith of a Nation* (1996), *Memórias de um Brasarmênio – contos autobiográficos* (2008), *História sucinta e atualizada da Armênia* (2010). A partir de 2000, il a publié avec son épouse Zabel un bimestriel, «Informativo Armênia», qui était distribué par voie électronique à quelques 350 lecteurs au Brésil.

Le Révérend Sapsezian a reçu plusieurs distinctions dont trois étaient chères à son cœur: Pastor-Emeritus de l'Eglise évangélique arménienne de Sao Paulo (1970), Docteur en divinité de l'Université de Serampore en Inde (1988) et médaille de Saint Mesrob Machdots qui lui a été décernée par Sa Sainteté Aram I, Catholicos de la Grande Maison de Cilicie, pour son engagement en faveur du mouvement œcuménique et de la cause arménienne (2010).

«Il a inspiré et responsabilisé son entourage par sa réflexion théologique profonde, son action évangélique et son engagement missionnaire. Grâce à >>>

DJEVA

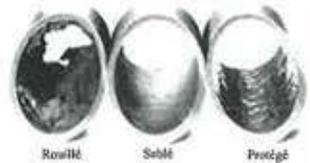
INDUSTRIE DE PIERRES SCIENTIFIQUES
HRAND DJEVAHIRDJIAN S.A.
CH - 1870 MONTHÉY
VALAIS-SUISSE

IP Inter Protection
Technology

CEC-SYSTEM®

Nettoyage mécanique et protection
interne des conduites contre la
corrosion ultérieure

Rouben OHANESSIAN Directeur
www.interprotection.ch

Tél. 021 731 17 21
info@interprotection.ch

**UNIVERSITÉ DE VENISE
COURS INTENSIF D'ÉTÉ DE LANGUE ET
CULTURE ARMÉNIENNES**

Le Cours intensif d'été de Langue et Culture Arméniennes de l'Université Ca' Foscari de Venise (Département d'Études Asiatiques et de l'Afrique Méditerranéenne) en collaboration avec l'Association "Padus-Araxes" et l'ESU (La Direction des Maisons de l'Étudiant) de Venise, aura lieu du 1er au 20 août. Les examens: le 21 août; ARRIVEES: le 30 et le 31 Juillet; DEPARTS: le 22 et le 23 août. Les demandes doivent être adressées PERSONNELLEMENT et PAR ECRIT indiquant un NUMERO DE TEL., de Fax et de COURRIER ELECTRONIQUE. Les candidats DOIVENT avoir au moins dix-huit ans.

Le cours est réparti sur quatre niveaux: des débutants absolus aux avancés. Les leçons ont lieu le matin de lundi à vendredi pendant cinq heures. L'ASSIDUITE Y EST OBLIGATOIRE. Des initiatives culturelles variées accompagneront le Cours.

Des COURS, A LIBRE ACCES, DE DANSE ARMÉNIENNE ET DE DOUDOUK seront aussi offerts.

Les FRAIS D'INSCRIPTION sont de 700 € ou son équivalent en d'autres devises. De cette somme 500 € doivent être VERSES A L'AVANCE dès réception de la lettre d'acceptation AVANT LE 31 mars. Après cette date il faudra verser € 550 dans jusqu'au 30 JUIN. Le reste devra ABSOLUMENT être réglé le JOUR MEME DE L'ARRIVEE dans l'une des principales devises occidentales, **faute de ne pas avoir accès** au logement. NE SONT PAS ACCEPTEES les CHEQUES POSTAUX, les CHEQUES PERSONNELS, TOUT CHEQUE AVEC CIRCULATION LIMITEE A LA FRANCE et les CARTES DE CREDIT. Tout cheque DOIT ETRE COUVERT par la banque et émis sur une banque italienne associée. Les chèques et les mandats-poste internationaux doivent être émis **exclusivement** au nom de ASSOCIAZIONE PADUS-ARAXES et adressés à: **Assoc. Padus-Araxes - c/o Dipt. Studi dell'Asia e dell'Africa Mediterranea - S. Polo 2035 - 30125 Venezia (Italia)**. Ceux qui désirent payer par un VIREMENT BANCAIRE, recevront les coordonnées du compte bancaire. TOUT frais bancaire sera à la charge de l'envoyeur. La somme une fois versée NE SERA RESTITUEE sous aucun motif. Une REDUCTION de 10% est appliquée pour ceux qui ont déjà suivi le cours, du moins pendant deux saisons, avec un bon résultat, ainsi qu'à l'un des proches parents (géniteurs, frères, sœurs, époux).

Un LOGEMENT est offert aux participants dans une Maison de l'Étudiant à VENISE même. Le PRIX DU SEJOUR, pour l'entière durée du cours du 30 juillet au 22 août inclus, est de € 820 pour une chambre individuelle, et de € 610 pour une chambre à deux. AUCUN DECOMPTE JOURNALIER N'EST ADMIS, pour aucune raison, à l'intérieur de cette période. CHAQUE REPAS, à la cantine universitaire ou chez un établissement conventionné, aura un prix de 8-9 €, à payer sur place. Ceux qui désirent arriver avant ou rester après les dates indiquées, doivent eux-mêmes chercher un logement exprès pour ces jours.

Pour INFORMATIONS, envoyer un courriel à daniela@padus-araxes.com ou un fax au No. +39.041.2414448. Dans l'urgence appeler le no. +39.041.2414448 lundi et jeudi matin de 10.30 à 13.00 heures ou bien le mobile +39.347.4562981 mardi, mercredi et vendredi soir de 20 à 21.30 heures (HEURE ITALIENNE). En cas d'absence, laisser un message CLAIR sur le répondeur, indiquant nom et numéro de téléphone. ON PRIE VIVEMENT de ne pas téléphoner aux bureaux de l'Université. Le téléphone mobile peut-être appelé aussi le lundi et le jeudi matin.

**L'archevêque Nourhan Manougian
élu Patriarche arménien
de Jérusalem**

Le 24 Janvier 2013, l'archevêque Nourhan Manougian, 65 ans, a été élu 97e patriarche arménien apostolique de Jérusalem.

Sa Béatitude Nourhan 1er Manougian, précédemment grand sacristain de la fraternité monastique arménienne de la Terre Sainte, le numéro deux chargé du protocole, a été élu par 17 voix contre 15 au "locum tenens" l'archevêque Aris Shirvanian. Il succède ainsi à Torkom II Manougian, décédé le 12 octobre 2012 à l'âge de 93 ans.

Le patriarche de Jérusalem dirige les communautés arméniennes apostoliques d'Israël, des Territoires palestiniens et de Jordanie.

Nourhan Manougian est né à Alep (Syrie) en 1948. Ordonné prêtre à Jérusalem en 1971, il a fait des études à Genève avant d'exercer son ministère aux Etats-Unis, à New York et au Texas. Revenu en 1999 à Jérusalem, il a été élu grand sacristain de la fraternité monastique Saint Jacques.

L'Eglise arménienne partage la garde des lieux saints avec l'Eglise Grecque Orthodoxe et l'Eglise Catholique romaine, les plus importantes, ainsi que les Eglises Syriacque et Copte. Son Patriarche est l'un des cinq «Custodes» (protecteurs) des lieux saints.

Le nombre des Arméniens vivant à Jérusalem serait aujourd'hui de 2000. Selon certaines estimations, ils étaient 16000 en 1948, au moment de la création de l'Etat d'Israël.

Présente en Terre sainte depuis le 5ème siècle, la communauté vit pour l'essentiel dans l'un des quatre quartiers de la Vieille Ville de Jérusalem appelé «Quartier arménien».

**Le Révérend Aharon Sapsezian
n'est plus**

»»» *son sens de l'humour et à sa personnalité joyeuse, Aharon a transmis la valeur de l'œcuménisme comme un don de Dieu à travers son travail œcuménique, ses écrits, ses enseignements et ses relations. Il était aussi un grand défenseur des droits du peuple arménien (...). Personnellement, j'ai beaucoup appris d'Aharon (...)*», a écrit le Catholicos Aram I dans son message, lu lors du culte d'adieu tenu au Centre Œcuménique à Genève le 4 juin 2012.

Le Révérend Sapsezian était un lecteur attentif d'Artzakank qu'il appréciait. Pendant plusieurs années, notre journal a bénéficié de ses conseils précieux et de ses encouragements. L'équipe de rédaction présente ses condoléances les plus sincères et exprime sa sympathie à Mme Zabel Sapsezian et à ses deux filles Cristina et Claudia.

Թեղուտի հանքը չի շահագործուելու (յապաւումներով)

Թեմիկն Եւոքյան

Մեր գրուցակիցն է շուեյցարաբնակ, «Թեղուտի» բաղաբացիական նախաձեռնութեան անդամ, մասնագիտութեամբ տնտեսագետ, միջազգային յարաբերութիւնների մասնագետ Արտուշ Եղիազարյանը:

Արտուշ, ինչո՞ւ եք միացել Թեղուտի պաշտպանութեան բաղաբացիական պայքարին:

Արդէն 12 տարի է՝ բնակուում եմ ժընևուում, այստեղ օրէնքն իշխող գործօն է հանրութեան մէջ, օրէնքը յարգելը սովորական հասարակական երեւոյթ է և ամրապնդուած է մարդկանց գիտակցութեան մէջ: Ամէն տարի գալիս եմ Հայաստան՝ հանգստանալու և այն եռանդով լիցքաւորուելու, որը միայն հարազատ հողն ու ջուրն են տալիս, բայց երբ այդքան երկար ժամանակ ապրում և սովորում ես մի հանրութեան մէջ, որտեղ օրէնքն է իշխում, ապա անարդարութեան և մի տեսակ նախանձի զգացմունք է առաջանում, ասելով, թէ ինչու Հայաստանում այսպէս չի կարող լինել: Նախանձում էի այն հանրութեանը, որտեղ մարդկային գործօնը դրուած է ամէն ինչի կենտրոնում և հետևաբար ուզում եմ, որ մարդը և իր իրաւունքները լինեն բարձր մակարդակի վրայ: Բողոքելը մարդկային է, երբ դժգոհ եմք ինչ-որ մի բանից: Բայց մի պահ եկաւ՝ հասկացայ՝ որ խօսելով և բողոքելով ոչ մի ազդեցութիւն չեմ կարող ունենալ իրավիճակի վրայ: Ցանկացայ մի փոքրիկ ներդրում ունենայ, որպէսզի իրավիճակը մի փոքրիկ բանով փոխուի: Գտայ Թեղուտը, Թեղուտն էլ՝ ինձ: Ամէն բան սկսուեց, երբ ժընևի ընկերներով ՄԱԿ-ի Օրհուսի համագումարում պաշտպանեցինք Թեղուտի գործը: Իհարկէ, պետք է շարունակել սկսածը: Երկիր և պետութիւն կառուցելը շարունակական գործընթաց է: Եթէ մեր ազգը, լինի սփիւռքում, թէ Հայաստանում, բողոքելու փոխարէն ամէն մէկը մի փոքրիկ ներդրում ունենայ, ապա շատ արագ մեծ դրական փոփոխութիւններ կը լինեն:

Թեղուտում հիմնադրուել է բնամթերքի արտադրութիւն, արդեօք տեսնո՞ւմ եք այլընտրանք այսօրուայ թեղուտցու համար:

Այո, իհարկէ, ոչ միայն տեսնում եմ, այլ համոզուած եմ, որ այլընտրանք կայ, նոյնիսկ գործով եմք ցուցադրում: Արտադրութիւնը հիմնել եմք մենք՝ ընկերներով. գիւղացիների մէջքին կանգնեցինք, որպէսզի իրենք հիմնեն իրենց արտադրութիւնը: Նպատակն է՝ աշակցել և նպաստել գիւղացու արտադրանքին: Եթէ «Կալէքս» կոչուած կազմակերպութիւնը 250 միլիոն դոլար վարկ է վերցրել, որպէսզի սկսի հանքի շահագործման նախնական աշխատանքներ, ինչը մեծ աղետի սկիզբ է, իսկ արդիւնքում ընդամենը մի քանի մարդիկ են հարստանալու, ապա այդ գումարի մի չնչին մասով կարելի էր ամբողջ Լոռուայ մարզում, և

ոչ միայն, երկարաժամկետ կանաչ տընտեսութիւն հիմնել, որի շնորհիւ մարդիկ առողջ և արժանի աշխատանք կ'ունենային, իսկ պտուղները կը վայելէին ապագայ սերունդները: Թեղուտի շրջանը Սովետական ժամանակ հարուստ գիւղատնտեսութիւն է ունեցել: Նա տարեկան տուել է 3000 տոննա պտուղ, և ոչ մի պատճառ չկայ, որ շրջանը չկարողանայ այդ նոյն արդիւնքը ցուցաբերել մեր ժամանակներում: Մեր ուսումնասիրութիւնները ցոյց են տալիս, որ ընդամենը մի սեզոնում կարող եմք մի քանի հարիւր տոննա մեղրի արտադրութիւն կազմակերպել, նոյնիսկ փեթակների արտադրութիւնը կարող եմք հիմնել շրջանում: Մեծ ներուժ կայ տարբեր տեսակի իւղեր արտադրելու՝ բուժական, կոսմետիկական և սննդի համար, բնական դեղաբոյսեր, բուսական թելեր, տարբեր հատապտուղներից չորի արտադրութեան համար: Էկոտուրիզմի մեծ ներուժ կայ, կաթնամթերքի արտադրութիւն, անասնաբուծութիւն, թռչնաբուծութիւն և այլն: Այսինքն, Թեղուտում կայ կանաչ, երկարաժամկետ, նորարարական տնտեսութիւն զարգացնելու հսկայական ներուժ: Հիմնել առողջ սննդի արտադրութիւն, որը կը սնի ոչ միայն ՀՀ բաղաբացուն, այլ նաեւ կը կարողանանք արտահանել դէպի այլ երկրներ, որտեղ առողջ սննդի պահանջարկը մեծ է:

Ինչպե՞ս եք տեսնում հանքի գործունեութիւնը դադարեցնելու միջոցները:

Սա լինելու է այլընտրանք՝ հանքարդիւնաբերութեանը: Գիւղացին այսօր ինքն իր բերանով է ասում, որ հանքը գերագոյն չարիքն է: Սա շատ կարևոր է, որ նա սկսել է դա գիտակցել: Եւ եթէ մի փոքրիկ այլընտրանք տրուի նրան, ապա ինքն, անկասկած, ոչ միայն կը թողնի հանքը, այլ սրտանց կը պայքարի դրա շահագործման դէմ: Սա է ճանապարհը դէպի յաղթանակ: Այսօր ամբողջ աշխարհում նկատուում է առողջ և բնական ուտելիքի պակաս: Հայաստանի որակով և բնական սնունդի արտադրութեան ներուժը դառնում է գանձ, որն այսօր պետք է գնահատուի և հռչակուի որպէս ազգային գերակայ շահ և ուշադրութեան կենտրոնում լինի պետութեան մակարդակով: Իսկ մենք դրա փոխարէն ընկել եմք ծանր մետաղների յետևից: Մենք չունենք պետութեան աջակցութիւնը, բայց մեր ոյժերով ստեղծե՜ք>>>

ARTICLES DE FETES
 Costumes & accessoires de déguisement
 Guirlandes, ballons & cotillons
 Farces & attrapes
 Drapeaux

13, Rue de la Rôtisserie - 1204 Genève
 022 311 87 08 - www.lagaite.ch

La Gaîté

**Թեղուտի հանքը չի
շահագործուելու**

»»»Իու ենք այդ կանաչ տնտեսութեան այլընտրանքը Թեղուտում, և ոչ միայն: Նպաստելու և առաջ ենք տանելու Made in Armenia գործոնը, կազմակերպելու ենք արտաքին շուկայ դուրս գալու հնարատրությունը և, համոզուած եմ, Հայաստանը մոդել երկիր կը դառնայ իր բնական և համեղ ապրանքներով: Ասեմ աւելին, ամբողջ շահոյթը վերադառնալու է համայնքին և ներդրուելու է միս գիւղական շրջանների զարգացման մէջ, այդպիսով ստեղծելով նորարարական ինքնաբաւ տնտեսական համակարգ: Թեղուտը հանք դառնալու վտանգի իրականությունը փոխելու համար, պետք է ոչ միայն պայքարենք, այլ այդ պայքարի համատեքստում կառուցենք այդ ուրիշ իրականությունը, որն ուղղակի բնականօրէն կը փոխարինի հանքի իրականութեանն՝ այն անվավեր դարձնելով: Մեծ հաճոյք է ինձ համար այսօր իմանալը, որ հիմնուել է "Շէն հողի շէն կեանք" սահմանափակ պատասխանատուութեամբ ընկերությունը Շնող գիւղի բնակիչների կողմից, որը շատ կարճ ժամանակահատուածում արդէն արտադրություն է տուել: Եւ սա միայն սկիզբն է: Արդէն մի քանի ամիս է աշխատում ենք մեծ ծրագրի վրայ, որի արդիւնքում օգտագործուելու է շրջանի այդ լայն տնտեսական բնական ներուժը:

Կայ այսպիսի լուրու՞նք. բնապահպանությունը Հայաստանապահպանությունն է, կիսո՞ւն էք այդ գաղափարը:

Այո, միանշանակ. մեր համար, հանքարդիւնաբերությունը դարձել է ազգային անվտանգութեան հարց, եթէ մինչև հիմա մեզ ասում էին, որ ազգային անվտանգութեանը սպառնալիք է հանդիսանում դրսի թշնամին, ապա այսօր մենք նկատում ենք, որ ազգային անվտանգութեանը աւելի իսկական սպառնալիք կարող են հանդիսանալ ներքին ազգային հիւանդությունները, ինչպիսիք են մասսայական տգիտությունը, կրթութեան պակասությունը, սնունդի պակասությունը, վատառողջությունը, կոռուպցիան, հասարակական անհասարակությունը, զանգուածային աղքատությունը և շրջակայ վայրի (բնութեան) ոչնչացումը: Իսկ հանքարդիւնաբերությունն այդ բոլոր հիւանդությունների ամենահզօր ազդեցիկ ազդակներից մէկն է և դրանք փոխկապողն է: Նա սպանում է հողը, թունաւորում է միջավայրը, օդը, ջուրը, կենդանական բնաշխարհը, կտրում է ծառերը, միաժամանակ ստեղծած ֆինանսական հսկայական հարստությունը գնում է ընդամենը մի քանի հոգու գրպանը. եթէ սա ազգային անվտանգութեան սպառնալիք չի, ապա ի՞նչ է:

Հանքարդիւնաբերությունը սպանում է մեր հողը, այն հողը, որը սնում է մեզ: Եթէ վաղը պատերազմ լինի և շրջափակումի մէջ լինենք, մոլիբդէն և պղինձ ենք ուտելու: Ռ՞վ և ինչպե՞ս է կերակրելու մեր զինուորին: Պատասխանը մեր հողի մէջ է, մեր հողն է կերակրելու, հետևաբար այդ հողը սպանելը հանդիսանում է ազգային անվտանգութեան բարձրագոյն սպառնալիք: Մեր իմունային համակարգը, ինչպէս իւրաքանչիւր կեանք ունեցող օրգանիզմի մէջ, արդէն ծնել է այդ անտիվիրուսային բաղադրիչները, որոնք այսօր պայքարում են հանքարդիւնաբերություն վիրուսի դեմ, դեռ շատ աշխատանք կայ անելու, պետք է կոնկրետ, ծրագրաւորուած և կազմակերպուած աշխատանքներ տանենք միասնական ուժերով, որպէսզի հասնենք գործի յաջող աւարտին:

(Lragir.am)

**Ցեղասպանություն եւ եղեռն
Սերժ Սարգսյանը Հի՞ Չգում երկու
Եզրոյթների Տարբերությունը**
Թաթուլ Հակոբյան

Սերժ Սարգսյանը Հայաստան-Թուրքիա յարաբերությունների եւ Հայոց ցեղասպանութեան մասին իր նախագահութեան հինգ տարիներին բազմաթիւ հակասական, շատ հայերի համար անընդունելի յայտարարություններ է արել՝ արժանանալով ամենախիստ քննադատությունների: Փետրուարի 5-ին նա հերթական հակասական մեկնաբանությունն է արել՝ ըստ էութեան դեմ գնալով այն ջանքերին ու ընթացքին, որ տասնամեակներ մղում են բազմաթիւ հայկական կազմակերպություններ ու անհատներ աշխարհի տարբեր երկրներում ու մայրաքաղաքներում:

«Մենք 40-50 տարի ցեղասպանություն բառը չենք օգտագործել, օգտագործել ենք եղեռն բառը: Ասում էինք՝ գնանք եղեռնի յուշահամալիր, ոչ թէ՛՝ Ցեղասպանութեան: Մեզ համար այդ երկու բառերը նոյնն են, եւ անգամ ցեղասպանություն բառը չարտասանելով էլ Միացեալ Նահանգների Նախագահն ասել է ամէն ինչ», իր նախընտրական հանդիպումներից մէկի ընթացքում Երեւանում յայտարարել է Սարգսյանը: Ապա նա շարունակել է. *«Եթէ անգամ նա (Օպաման) ասէր ցեղասպանություն, էլի դժգոհելու էինք, թէ ինչո՞ւ երկու անգամ չասեց»*: Սա արդէն հնչում է հեզնական, առաջին հերթին՝ այն անհատների ու կազմակերպությունների հասցէին, որոնք գիշեր ու զօր աշխատում են Հայոց ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման ուղղութեամբ:

Սարգսյանի մեկնաբանությունները գնահատելու համար նախ պետք է հասկանալ ցեղասպանություն եւ եղեռն բառերի իմաստն ու տարբերությունը: Ճիշդ է, հայերը ցեղասպանություն բառի կողքին այսօր էլ երբեմն օգտագործում են եղեռն եզրոյթը: Սարգսյանը եւ նրա խորհրդատուները պիտի հասկանան սակայն, որ հայերը, ի տարբերութիւն նախագահ Օպամայի, եղեռն բառն օգտագործում են ոչ ցեղասպանություն բառը օգտագործումից խուսափելու նպատակով: Բացի այդ, հայերը նախապէս օգտագործել են եղեռն բառը, քանի որ ցեղասպանություն բառը ստեղծուել է 1915-ից երեք տասնամեակ անց միայն:

Ըստ Երեւանի Հայոց ցեղասպանութեան թանգարան-հիմնարկի կայքէջի (<http://www.genocide-museum.am/arm/genocide.php>)՝ ցեղասպանություն կամ *ճենսայտ* (յունարէն genos-ցեղ, լատիներէն cide-սպանել) եզրը 1944թ. շրջանառութեան մէջ է դրել իրեական ծագումով լեռ, քրեական եւ միջազգային իրաւունքի մասնագէտ, փաստաբան Ռաֆայէլ Լեմբինը: Լեմբինի ընտանիքը Ողջակիզման զոհերից էր, եւ այս եզրով Լեմբինը ցանկանում էր նկարագրել համակարգուած սպանությունների եւ բռնությունների նացիական քաղաքականությունը, ինչպէս նաեւ՝ 1915թ. Օսմանեան կայսրութիւնում հայերի դեմ իրագործուած վայրագությունները:

1948թ. դեկտեմբերի 9-ին ՄԱԿ-ը ընդունեց «Ցեղասպանութեան յանցագործութեան կանխման եւ դրա համար պատժի մասին» հռչակագիրը, ըստ որի, ցեղասպանությունը միջազգային յանցագործություն է, իսկ ստորագրող պետությունները պարտաւորում են կանխել, ինչպէս նաեւ պատժել ցեղասպանութիւն իրականացնողներին:»»»

Ցեղասպանութիւն եւ եղեռն

>>> Այսպիսով, ի տարբերութիւն եղեռնի, որը հայերէն բառ է եւ իրաւական եզրոյթ չէ, ցեղասպանութիւնը իրաւական եզրոյթ է. աւելին միջազգային յանցագործութիւն եւ այդ պատճառով է, որ հայերը պայքարում են, որպէսզի Օսպաման, այլ առաջնորդներ ու պետութիւններ օգտագործեն հէնց ցեղասպանութիւն բառը:

Եղեռն բառը, ըստ Յրաչեայ Աճառեանի «Հայերէն արմատական բառարանի» (հատոր Բ, էջ 17), ունի ողբի, փորձանքի, իսկ արդի հայերէնում՝ ևս եւ ոճի իմաստ: Եթէ աւելի բժախնդիր մօտեցում ունենանք, ապա իրաւական եւ քաղաքական առումներով, կրտորած բառն աւելի ընդգրկուն է եւ խիստ, քան՝ եղեռն բառը:

Թուրքիայի մտահոգութիւնը հէնց ցեղասպանութիւն բառն է, եւ ի տարբերութիւն շատ հայերի, թուրքերը հասկանում են եղեռն եւ ցեղասպանութիւն բառերի քաղաքական ու իրաւական տարբերութիւնը, ինչպէս ևս եւ՝ Ցեղասպանութեան ճանաչման քաղաքական եւ իրաւական հետեւանքները:

Դեռ 1991-1992 թուականներից Թուրքիայում քաղաքական եւ պաշտօնական շրջանակները Հայոց ցեղասպանութեան հարցին մօտենում էին հետեւեալ կերպ. հայերը պահաջում են միջազգային ճանաչում, ապա պահանջելու են գոյքային ու կալուածային փոխհատուցում, ապա հողային պահանջն է օրակարգ բերուելու: Ահա հէնց այդ պատճառով է, որ Թուրքիան Հայաստանի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւնների հաստատման համար առաջ է քաշում Նախապայմաններ, որոնցից հիմնականը հէնց Հայոց ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման արշաւի դադարեցումն է:

2015-ին Հայաստանը եւ համայն հայութիւնը ոգեկոչելու են Հայոց ցեղասպանութեան 100-ամեայ տարելիցը: Բնականաբար Թուրքիան ձեռքերը ծալած չի նստում եւ դիմելու է հակաքայլերի: Ամենավտանգատորը այն է, որ Հայաստանը չի հրաժարուում 2009-ին ստորագրած հայ-թուրքական երկու արձանագրութիւններից: Պատկերացնում էք՝ 2015-ի Նախաշեմին Թուրքիայի խորհրդարանը վաւերացնում է այդ արձանագրութիւնները: Հայաստանի խորհրդարանը այլ ելք կամ ընտրութիւն չի ունենայ, քան՝ նոյնպէս վաւերացնելու: Հայաստանի իշխանութիւնները, եւ Սերժ Սարգսյանը մասնաւորապէս, յայտարարում են, որ Հայաստանը չի հրաժարուի արձանագրութիւններից, հետեւաբար նրանք համոզուած են, որ լաւ փաստաթղթեր են ստորագրել թուրքերի հետ:

Յիշեցնեմ, որ սա արդէն երկրորդ ակնյայտ դէպքն է, երբ պաշտօնական Երեւանը, կամայ թէ ակամայ, հաւասարութեան նշան է դնում ցեղասպանութիւն եւ եղեռն բառերի միջեւ: Առաջինը Չուիցերիայում եւ ՄԱԿ-ի ժընեւի գրասենեակում Հայաստանի դեսպան Շարլ Ազնաւուրն էր, ով 2011-ի սեպտեմբերին ֆրանսական «Vivement dimanche» հաղորդման ընթացքում՝ ցեղասպանութեան մասին հարցին ի պատասխան ասել է. «Դա խանգարող բառ է: Այն ևս եւ ինձ է խանգարում: Այն, ինչ հիմա կ'ասեմ, կարող է ինձ մէջքով դարձնել որոշ հայերի նկատմամբ, բայց ես կարծում եմ՝ դա կարելի է: Եթէ իսկապէս թուրքերը ազնուութիւն ունեն ասելու, որ իրենց խանգարողը ցեղասպանութիւն բառն է, մենք այլ բառ կը գտնենք, միայն թէ սահմանները բացուեն, եւ թուր-

Nouvelle brochure sur la région de Chirak

Une brochure pratique en français intitulée «Chirak, une région d'Arménie à découvrir sur les pas de Chara...» vient d'être publiée sous l'égide de KASA (Komitas Action Suisse-Arménie), qui l'a commanditée. Elle a été réalisée avec beaucoup de soin et de précision par un civiliste suisse, Fabien Krähenbühl, qui a passé deux fois trois mois à KASA, Gumri. Archéologue, il s'est fortement impliqué sur le site archéologique d'Ereruyk proche de la frontière turque au sud de Gumri, dans le cadre de la mission menée par Patrick Donabedian. Il a consacré le reste de son temps à préparer et rédiger ce document sur une région qu'il a sillonnée de toutes parts, avec les conseils éclairés de personnalités arméniennes, telles que le directeur du musée de Gumri.

Cette brochure fait partie de la contribution de KASA au développement d'un tourisme solidaire à la découverte de l'Arménie profonde, en particulier dans la région de Gumri/Chirak.

La brochure peut être commandée au prix de CHF 10.- + frais de port auprès de KASA - 7 ch. de la Rosière - 1012 Lausanne - kasa@kasa.am
Tél / fax: +41 (0)21 728 50 78

քական կառավարութիւնը մտածի մեզ հետ երկխոսութիւն սկսելու մասին»: Շատ հայեր չհաւատացին, որ Ազնաւուրը կարող է նման բան ասած լինել: Մի քանի շաբաթ անց Փարիզի Nouvelles d'Arménie հանդէսի հետ հարցազրոյցում Ազնաւուրը աւելի առաջ զնաց՝ բառացիօրէն ասելով. «Հայաստանը մեծ վտանգի մէջ է, եւ բոլորը յապաղում են ցեղասպանութիւն բառի վրայ: Ես չեմ տեսնում, թէ դա ինչպէս է նպաստում երկրի առաջընթացին: Ո՞ր է տեսնում մեզ այդ տրամաբանութիւնը: Մարդիկ, ովքեր բննադատում են ինձ նման կարծիք յայտնելու համար, ո՞րն են նրանք: Ի՞նչ են նրանք անում Հայաստանին օգնելու համար: Ո՞ր պահին են նրանք գումար ուղարկում»:

Վերադառնանք Սերժ Սարգսյանի յայտարարութեանը, թէ «ցեղասպանութիւն եւ եղեռն բառերը նոյնն են, եւ անգամ ցեղասպանութիւն բառը չարտասանելով էլ Միացեալ Նահանգների Նախագահին ասել է ամէն ինչ»: Ենթադրաբար, Նախագահի թեկնածու Սարգսյանը Հայոց ցեղասպանութեան խնդրին անդրադարձել է ներքաղաքական եւ ներհայկական նպատակներով՝ փորձելով ընտրողներին համոզել, որ հէնց իր Նախագահութեան տարիներին է Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման ուղղութեամբ առաջընթաց արձանագրուել՝ Օսպաման օգտագործել է «Մեծ եղեռն» եզրոյթը: Շատերը Հայաստանում եւ յատկապէս՝ սփիւռքում, շարունակում են բննադատել Սերժ Սարգսյանի «Ֆուտբոլային դիւանագիտութիւնը»՝ նկատելով, որ Հայոց ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման գործընթացին լրջագոյն հարուած է հասցուել: Իր վերջին յայտարարութեամբ Հայաստանի Նախագահը, ըստ էութեան, վտանգի տակ է դնում Հայոց ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման գործընթացը ապագայում եւս: Աւելին. վտանգի տակ է դնում տարիներ ի վեր այդ ուղղութեամբ կատարուած աշխատանքը եւ խուսանաւելու առիթ ու հնարաւորութիւն տալիս Հայոց ցեղասպանութեան խնդրին իրաւական որակում տալ խուսափող այլ առաջնորդների եւ երկրների:

«Ազդակ»

Le tournant Hrant Dink: Inquiétude et prise de conscience

par Aline Ozinian

Deux femmes âgées ont été agressées à Istanbul au cours des deux derniers mois. L'une d'elle est rentrée chez elle après un bref séjour à l'hôpital; elle a perdu un œil.

L'autre victime n'a pas eu autant de chance. Elle a été poignardée, sa gorge tranchée et une croix a été tracée sur son corps à l'aide d'un couteau; elle est morte chez elle où elle a été agressée. Les deux femmes étaient arméniennes et âgées de plus de 80 ans.

Depuis le début, la police a traité ces agressions comme des vols plutôt que des crimes motivés par la haine et a exhorté les voisins de rester discrets sur le sujet vis-à-vis des demandes d'information des médias; toutefois, les photos publiées après les agressions ont démontré qu'il ne s'agissait pas d'agressions ordinaires. Suite à ces deux incidents, d'autres agressions ont eu lieu contre des arméniennes vivant à Samatya; certaines agressions ont été couvertes par les médias, alors que d'autres restent non-résolues. Plus récemment, les choses sont devenues plus compliquées après le meurtre d'un Turc qui enseignait dans une école arménienne à Kadiköy. Une enquête policière a révélé que le dernier message envoyé depuis le téléphone portable de l'enseignant tué était adressé à ses amis arméniens qui célébraient Noël. Dès le début, la police a traité le meurtre de l'enseignant, qui a été poignardé à mort sans merci, comme un crime ordinaire et a choisi de partager le message de Noël avec la presse.

L'état d'esprit dominant parmi les Arméniens après le meurtre de Hrant Dink en 2007 n'est pas sain. Selon les données du Ministère de la Justice, plus de 600 cimetières, lieux de culte et propriétés de non-musulmans ont été vandalisés entre 2006 et 2011. L'enquête judiciaire sur la mort du jeune arménien Sevag Şahin Balıkcı, qui a été tué «par erreur» pendant son service militaire à Batman le 24 avril 2011 est toujours en cours; le suspect est poursuivi en justice. En octobre 2011, une arménienne a été battue dans la rue par un chauffeur de taxi qui l'a traitée d'infidèle et lui a demandé de quitter le pays; la femme a informé les autorités de l'incident et leur a transmis le numéro de la plaque d'immatriculation du taxi; toutefois, l'agresseur est encore en liberté. En été 2011, une arménienne qui vendait des objets d'orfèvrerie à Marmaris, a été menacée et insultée par un groupe de petits commerçants de la ville. La police n'a ouvert aucune procédure et la femme a dû quitter la Turquie et s'installer en Belgique.

La presse arménienne publie des articles dans lesquels l'accent est mis sur la réticence des autorités turques à enquêter convenablement sur ces agressions sans mener des investigations détaillées et approfondies, en soulignant que cela est particulièrement préoccupant

pour les Arméniens de Turquie. Malheureusement, chaque cas d'Arménien tué, insulté ou importuné en Turquie constitue pour certains cercles en Arménie et dans la Diaspora la justification et l'occasion de soutenir leur argument selon lequel un Turc restera toujours un Turc.

Crimes haineux

Les Arméniens en Turquie, qui sont assez courageux pour commenter ces incidents, soulignent qu'ils sont préoccupés par ce qui est en train de se passer. Nous savons tous que nous vivons dans un pays où les gens sont confrontés à des crimes haineux en raison de leurs opinions politiques, croyances religieuses, racines ethniques ou culturelles, sexe, orientation ou préférence sexuelles. Quelques personnes avisées ont fait appel au gouvernement pour lutter contre les crimes haineux. Un crime haineux se réfère à un incident dans lequel une personne est visée à cause du groupe social auquel on considère qu'elle appartient, y compris basé sur la race, la religion, le sexe et l'orientation sexuelle. Toutefois le crime dans son ensemble comprend tous les actes qui sont interdits et punis. En même temps, il se réfère à un acte punissable par la loi. Si un crime est commis à l'encontre d'une personne arménienne uniquement à cause de son origine arménienne et qu'il n'est toutefois pas puni uniquement du fait que la victime est arménienne, il ne peut dès lors pas être considéré comme un crime haineux en Turquie. Aussi longtemps que les actes répétés commis à l'encontre du même groupe ne sont pas punis, ceux-ci cessent d'être des crimes et deviennent le traitement habituel d'une communauté minoritaire par la communauté majoritaire.

Malheureusement, les Arméniens ont mené une vie restreinte sur ces terres depuis la fondation de la République. Ils ont été intimidés par différentes méthodes à différentes périodes. Leurs avoirs et biens économiques ont été saisis par des impôts obligatoires prélevés exclusivement auprès d'eux; et le reste de leurs biens a été spolié et pillé pendant les événements des 6-7 septembre 1955. Des lois ont été promulguées pour s'assurer qu'ils ne pourraient pas occuper des fonctions publiques, et leur promotion dans le secteur privé a été entravée par les décisions arbitraires de leurs supérieurs. Leur langue maternelle a été indirectement interdite dans la sphère publique. A travers des restrictions imposées aux écoles des minorités, la langue arménienne est devenue un instrument étranger pour les enfants arméniens. Ces mêmes enfants, qui ont constamment été prévenus d'être attentifs et de rester à l'écart, se sont vus aussi attribuer des noms turcs pour qu'ils ne rencontrent pas de problèmes sérieux dans la vie sociale et le service militaire. Les problèmes de politique internationale se sont répercutés sur la vie quotidienne des Arméniens et ils ont dû subir de plein fouet les conséquences des projets de loi sur le Génocide arménien adoptés dans d'autres pays. Compte tenu des informations périodiques sur l'existence de listes des Arméniens convertis à l'islam, ils ont parfois eu le sentiment qu'il était dangereux d'être Arménien en Turquie. >>>

Le tournant Hrant Dink

>>> Malheureusement, les Arméniens ont vécu en Turquie dans un état d'extrême prudence; tristement, les meurtres des Arméniens que j'ai évoqués ci-dessus sont quelques exemples parmi tant d'autres en Turquie. Il existe de nombreux meurtres non-élucidés d'Arméniens dont les biens ont été saisis ou laissés à leurs voisins turcs après leur mort. Les vols, les insultes, la discrimination et d'autres traitements dégradants des Arméniens sont aussi répandus. Il est aussi probable qu'İlker Şahin, l'enseignant tué, a été pris pour cible car les auteurs pensaient qu'il était arménien. Il n'est pas difficile d'imaginer que les enseignants travaillant dans les écoles arméniennes n'ont pas reçu l'approbation de leurs proches turcs pour leur lieu de travail et qu'ils ont même pu être menacés à cause de leur emploi. Les menaces et les messages d'intimidation diffusés dans des quartiers majoritairement arméniens ne sont pas nouveaux non plus. Le 26 février 2012, lors d'une manifestation contre le massacre de Khojaly, le ministre de l'Intérieur a marché à côté des pancartes insultantes sur lesquelles on pouvait lire: «*Vous les Arméniens; vous êtes tous des fils de ...*». Les Arméniens ont toujours été intimidés et prudents en Turquie; ils ont ignoré beaucoup d'insultes. Ceux qui ne pouvaient pas supporter cela ont quitté le pays. Ceux qui sont restés pensaient qu'ils ne pourraient pas se débrouiller à l'étranger. Mais, ils ont adopté une vie plus isolée dans leur patrie. Alors pourquoi les Arméniens disent-ils maintenant qu'ils sont préoccupés et ont peur comme si cela leur arrivait pour la première fois?

Dans une interview avec Hrant, celui-ci m'a dit: «*L'importance d'Agos n'est pas bien perçue actuellement; un jour, les gens comprendront combien il est important. Agos sera une étape importante*». Je n'ai pas compris ce qu'il voulait dire. Maintenant, je comprends. Beaucoup de choses ont changé depuis la fondation d'Agos. Les désirs et les rêves de Hrant se sont concrétisés. Les Arméniens ont commencé à réapparaître dans la sphère publique. Cependant, la communauté arménienne a connu une autre transformation après la mort de Hrant. L'accent que Hrant a mis sur les problèmes des Arméniens dans les médias a été un grand pas en avant. Son meurtre est devenu un tournant pour les Arméniens.

Hrant est resté positif...

La mentalité qui considère les Arméniens comme des ennemis éternels aurait pu maintenir qu'elle préserverait sa position historique après sa mort et réduire au silence cette minorité; toutefois, il en a été autrement. La famille de Hrant, ses amis et ses étudiants ne se sont jamais sentis intimidés et effrayés. Le journal de Hrant est resté décisif dans la défense des droits des Arméniens; le nombre des lecteurs d'Agos n'a pas diminué. Ceux qui ont travaillé avec Hrant, ceux qui l'avaient rencontré et ceux qui l'ont suivi ont essayé de contribuer à sa cause après sa mort.

S'il était resté en vie, Hrant aurait assisté aux obsèques de cette vieille femme arménienne et présenté ses condoléances à ses proches sans prêter attention aux regards des officiers de police en civil qui se trouvaient à l'intérieur et à l'extérieur de l'église. Contrairement au prêtre qui s'est adressé à l'assemblée en disant: «*Ne*

Sublime Armenian spirit de Jordi Savall

Prenez le temps d'écouter cette musique et de vous laisser transporter dans un monde musical de pure beauté, d'une subtilité et d'une délicatesse envoûtantes. Et vous découvrirez combien ces mélodies et ces instruments anciens sont intemporels, modernes, relaxantes. Avec l'ensemble *Hyspérion*, Georgi Minassyan, Haïg Sarikouyoumdjian, Gaguik Mouradian, Armen Badalyan conduits par Jordi Savall. Je vous conseille même d'acheter ce disque pour pouvoir l'écouter dans le plus confortable des fauteuils.

Un vrai moment de pur plaisir solitaire... Ce dernier album de Jordi Savall est paru le 15 octobre 2012 chez Alia Vox. Il rend hommage à l'Arménie et aux musiciens arméniens qui ont accompagné, ainsi qu'à Montserrat Figueras son épouse, grande soprano décédée l'année dernière.

Jordi Savall poursuit ainsi son œuvre au service de la musique baroque et historique sur des instruments traditionnels avec cette fois-ci, un répertoire de pièces traditionnelles arméniennes. Certaines sont très enlevées, d'autres sont plus calmes et douloureuses, mais de toute beauté.

Tous ces morceaux sont magnifiquement servis par ces instruments traditionnels arméniens tels que le *duduk*, cette flûte dont le timbre semble venir du fond des âges. Ancêtre du Hautbois, c'est un instrument à anche double qui remonte à la nuit des temps. Il est fabriqué dans du bois d'abricotier. Il possède un timbre chaud et doux, légèrement nasal. Actuellement, la plupart des joueurs de duduk sont concentrés à Erevan.

Le second instrument est à cordes frottées. Il s'appelle *kamantcha*. D'origine iranienne, il peut se comparer aux rebecs, viole et vièle à archet du Moyen-âge, joués en France.

(Nice Matin)

croyez pas les rumeurs; nous faisons confiance aux officiers de police; ils travaillent pour nous», contrairement aux représentants du Patriarcat qui diraient aux journalistes que ce n'étaient pas de crimes haineux, il aurait souligné qu'il s'agissait bien de crimes haineux. Il aurait dit: «*C'est un crime haineux; ces gens ressentent le besoin de détruire tous ceux qui ne leur ressemblent pas; et cela ne comprend pas seulement les Arméniens.* » Il aurait souligné que la Turquie devrait adopter sa propre loi sur les crimes haineux. Il n'aurait pas eu peur; il aurait su que les gens ne devraient pas garder le silence afin de s'assurer que d'autres personnes ne soient plus tuées.

J'aurais souhaité que Hrant n'ait pas été parti. J'aurais souhaité qu'il puisse voir la transformation dans la communauté arménienne. J'aurais souhaité qu'il puisse se rendre compte qu'ils ont accepté le fait d'être préoccupés et effrayés et de ne plus devoir cacher leur identité.

(Article paru dans *Today's Zaman*
et traduit de l'anglais par Artzakank)

**20 տարի առաջ՝ Արցախը
համալրուեցաւ ազատագրուած
տարածքներով**

1993-ի Մարտէն մինչեւ Օգոստոս երկարող ժամանակահատուածին, ատրպէյճանական ստուար ուժերու դէմ հակայարձակման դիմելով, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան (ԼՂՀ) պաշտպանութեան բանակը, Լաիանջի մատնելով թշնամին՝ ազատագրեց պատմական Հայաստանի հողատարածքներէն՝ Կովսականը (Չակգելան), Սանասարը (Ղուպաթի), Վարանդան (Ֆիզուլի) Մեխակաւանը (Ճեպրայի) եւ Քարվաճառը (Քելբաջար):

Նոյն թուականի Նոյեմբեր 1-ի դրութեամբ, հայկական ուժերը կը վերահսկէին Հորատիզ կայարանէն մինչեւ Հայաստանի սահման երկարող մերձարաքսեան տարածքը: Ռազմական գործողութիւններու աւարտը հաստատող համաձայնագիրը կնքուեցաւ 1994-ի Մայիս 12-ին, որմէ ետք ԼՂՀ տարածքը կրկնապատկուելով՝ դարձաւ 12 000 քառ. քմ., ռազմական ճակատային գիծը աւելի քան 100 քիլոմէթրով տեղափոխուեցաւ արեւելք, իսկ Շուշին, Քաշաթաղը, Ստեփանակերտը, Կապանը, Գորիսը եւ Մեղրին, ռմբակոծման ենթարկուելու ամենօրեայ վտանգէն զերծ դարձան:

Այսօր, 20 տարի ետք, երբ հայ-ատրպէյճանական առճակատումը ռազմադաշտէն տեղափոխուած է դիւանագիտական հարթասեղան, նոյն այդ տարածքները յաճախ բաղաբական հաշուարկներու դարանակալ ճիրաններուն պատանդ կը դառնան: Սակայն յստակ է, որ անձնուէր ազատամարտիկներու արեամբ վերանուաճուած հայրենի հողը՝ սակարկութեան խաղաքարտ չէ: Յստակ է նաեւ, որ այդ տարածքները Հայաստանի Հանրապետութեան համար ռազմաբաղաբական անվտանգութեան ու տնտեսական զարգացման ապահովման անփոխարինելի երաշխիքներ են:

Արաքս գետը երիզող ազատագրուած այդ տարածքները, պատմականօրէն հանդիսացած են Լախիչեան-Սիւնիք-Արցախ առանցքի արեւելեան սահմանահատուածը եւ Թուրքիա - Ատրպէյճան անմիջական կամրջումին դէմ ազդու պատուարը:

Ի՛նչ կրնայ պատահիլ եթէ Արաքսի հովիտի այդ հատուածէն զրկուինք:

- Մեղրիի շրջանը, որ արդէն իսկ լեռնային բնութեան պատճառով մեկուսացած է Հայաստանէն, կը յայտնուի լիակատար պաշարման մէջ:
- Արաքսի ափամերձ հովիտի այս հատուածը կորսնցնելով, կը զրկուինք ռազմագիտական կարեւորութիւն ունեցող հաղորդակցութեան ճանապարհներու եւ ջրային պաշարներու վրայ վերահսելու կարողութենէն, միեւնոյն ժամանակ, տասնամեակներ ետք, թրքական ժողովրդագրական տարածման յորձանքը՝ կը կլանէ ամբողջ տարածքը եւ կը մեկուսացնէ մեր պետութիւնը:
- Կը զրկուինք Արաքսի այն հատուածէն, որ իր մէջ կ'ընդգրկէ հսկայական գիւղատնտեսական ներուժ:
- Գործնականօրէն իրականութիւն կը դառնայ Անգարա-Պաբու-Սիջին Ասիա թրքական տարածքային եւ ժողովրդագրական շարունակականութեան ամբողջացումը, որուն տնտեսական, ռազմական եւ ժողովրդագրական հոսանքին եւ ճնշումին տակ կը կքի մեր պետականութիւնը եւ տասնամեակներ ետք

**Թուրքերը Գերմանիայում փորձել են
խանգարել հայ տպագրութեան 500-
ամեակին նուիրուած ցուցահանդեսը**

Բաֆֆի Քաւոնան

Գերմանիայի Մայնց բաղաբի Գութնքերգ թանգարանում, անցած տարուայ դեկտեմբերի 7-ին, հայ տպագրութեան 500-ամեակին նուիրուած ցուցահանդես է բացուել, որը թուով երկրորդն է Գերմանիայում: Առաջին ցուցահանդեսը բացուել էր ամիսներ առաջ Արեւելեան Գերմանիայի Հալլէ բաղաբում: Հանդիսաւոր բացմանը ներկայ են եղել Հայաստանի վարչապետ Տիգրան Սարգսյանը, մշակոյթի նախարար Հասմիկ Պողոսյանը, Գերմանիայում Հայաստանի դեսպան Արմեն Մարտիրոսյանը, իսկ գերմանական կողմը ներկայացրել են Ռայնլանդ Պֆալց երկրամասի վարչապետ Կուրտ Բեկը, Մայնցի բաղաբապետ Միխայել Էրլինգը, թանգարանի տնօրէն տիկին Լուդվիգը:

Միջոցառմանը ներկայ է եղել նաեւ Գերմանիայում Թուրքիայի դեսպան Ասլան Ալիբեր Եուքսլը:

Բացումից մի քանի օր անց թուրքական տասը միութիւններ բողոքով դիմել են բաղաբապետ Էրլինգին, նշելով, որ ցուցահանդեսում ներկայացուած ցուցանմոյշներից մէկի վրայ կայ ցեղասպանութեան բարոզութիւն, որն անհրաժեշտ է հեռացնել: Նրանք որակել են դա որպէս պատմութեան «խեղաթիրուած», որը պատահական չէ, այլ «գիտակցուած» եւ բխում է «ՀՀ պետական բաղաբականութիւնից»:

Թեւ բաղաբապետն ընթացք չի տուել թուրքական կողմի պահանջներին եւ անփոփոխ մնացին ցեղասպանութեան մասին պատմող ցուցանակները, սակայն ակելացուեց նաեւ թուրքերի ներկայացրած նամակից մի հատուած, որտեղ նշուում էր «ողբերգութեան», «երկու կողմերի փոխադարձ վշտի» մասին, բացայայտ մեջբերումներ պաշտօնական Անկարայի մտեցումներից: Երեւոյթն, իրօք, եզակի էր. երկու իրարամերժ տեսակէտ՝ նոյն ցուցահանդեսում:

Հայկական կողմն՝ ի դէմս անհատների, միութիւնների ու դեսպանատան, դիմել է բաղաբապետին եւ Գերմանիայի կուսակցութիւններին, ինչի արդիւնքում թուրքական կողմի «լուսաբանումներն» արդէն հեռացուած են: Mainzer Rhein-Zeitung-ի մեկնաբան Կլաուս Ամբրոսիուսը խիստ բնադատութեան է ենթարկել գերմանական կողմի կեցուածքը՝ նշելով, որ բաղաբապետի՝ թուրքական տեսակէտին տեղ տալու հանգամանքը «վնաս է պատճառել Գութնքերգ թանգարանի համբաւին»:

(news.am)

Փոյլ կու գայ համաթրքական այդ պատուարին դէմ մեր դիմադրականութեան պատնէշը:

Ներկայ իրականութեամբ, ակնյայտ է, որ հայութեան ազգային անվտանգութեան համար այնքան կենսական այդ տարածքները, անկարելի է սակարկութեանց սեղանին վրայ գետեղել: Աւելին, այսօրուան հրամայականն է, այդ հողերը նոր բնակիչներով համայրել, ազատագրուած շրջաններու ենթակառոյցները վերականգնել եւ վերաբնակեցման գործընթացը այնտեղ կանոնակարգել:

(Խմբագրական ՀՈՐԻՉՈՆԻ)

La Turquie veut récupérer les reliques de saint Nicolas

La Turquie relance la campagne visant à «récupérer» les reliques de saint Nicolas de Myre, qui se trouvent dispersées depuis le Moyen Âge. Une partie des reliques, subtilisée en Turquie en mai 1087 par des marins, se trouve dans la crypte de la basilique de Bari (sud de l'Italie), une autre relique à Saint-Nicolas-de-Port (Meurthe-et-Moselle) et une autre à la cathédrale Saint-Nicolas de Fribourg (Suisse).

L'archéologue turc Nevzat Çelik, responsable des fouilles sur le site de Myre-Andriake (actuelle Turquie), a relancé, à l'occasion des fêtes de Noël, la requête de restitution à la Turquie des reliques du saint évêque de Myre. Cette fois, le destinataire de la requête n'est plus - comme par le passé - le gouvernement italien, mais le Vatican, rapporte l'agence d'information vaticane Fides. L'initiative, selon la presse turque, correspond à la volonté des actuels responsables du ministère turc de la culture et du tourisme de rapatrier des œuvres d'art, objets archéologiques et reliques emmenés à l'étranger par le passé.

À Antalya, il est prévu prochainement l'ouverture d'un musée dédié à l'antique et mystérieuse civilisation de la Lycie (région de naissance de Nicolas de Myre) destiné également à accueillir les objets provenant des sites archéologiques de Myre et d'Andriake. Une section du musée sera dédiée aux premiers siècles chrétiens et à la vie de saint Nicolas, l'évêque du IVe siècle qui, à cause de sa charité et de sa générosité envers les hommes et les enfants, est également considéré comme le personnage ayant inspiré la figure du Père Noël.

Fribourg exclut toute restitution

Au XIe siècle, les reliques du saint furent «transférées» dans l'actuel chef-lieu des Pouilles, en Italie, par une expédition de marins de Bari. Au cours de ces dernières années, la basilique qui les accueille est également devenue le but d'un flux croissant de pèlerins russes, saint Nicolas étant le patron de la Russie.

Les revendications turques concernant les reliques de saint Nicolas sont connues depuis longtemps. Mais c'est

Mexico City: Une statue de Heydar Aliev a été retirée

Dans un communiqué du 26 janvier 2013, la municipalité de Mexico City a annoncé qu'une statue controversée de feu l'ex-président azerbaïdjanais Heydar Aliev (1923-2003), installée sur la principale avenue de Mexico, le Paseo de la Reforma, a été enlevée.

En contrepartie d'un don de 5 millions de dollars pour l'aménagement de deux parcs publics, l'Azerbaïdjan avait signé en août 2011 un accord avec les autorités mexicaines pour placer la statue du dictateur Aliev dans un espace vert spécialement aménagé pour l'accueillir sur le Paseo de la Reforma, en compagnie d'hommes célèbres tels qu'Abraham Lincoln ou Mahatma Gandhi.

L'installation du monument en août 2012 avait provoqué une campagne de protestations, motivée par les nombreuses violations des droits de l'Homme reprochées à l'ancien président. Un groupe d'experts formé en novembre avait recommandé à la municipalité de le retirer.

Malgré la pression de Bakou, le Tribunal de Mexico City avait rejeté la demande de l'Azerbaïdjan de maintenir la statue à sa place.

seulement récemment qu'elles ont trouvé des appuis institutionnels importants, en lien avec la valorisation touristique de la région. «Si nous construisons un musée à Demre, ce que nous demanderons en premier, ce seront les restes de saint Nicolas. Ces os devront être exposés ici et non pas dans une ville de pirates», avait déclaré voici deux ans le ministre turc de la culture et du tourisme, Ertugrul Günay. Maintenant, les milieux universitaires, dont fait partie le professeur Çelik, en appellent au Vatican.

En Suisse, le prévôt de la cathédrale de Fribourg, le chanoine Claude Ducarroz, a exclu lundi 7 janvier de restituer les reliques de saint Nicolas revendiquées par la Turquie. «Nous ne rendrons jamais les reliques de saint Nicolas», a-t-il affirmé au quotidien *La Liberté*. «Elles appartiennent au Chapitre et au peuple fribourgeois.» Il se dit étonné d'une telle demande de la part d'un État dominé par les islamistes, «en qui je n'ai pas confiance», précise-t-il, rappelant que les reliques avaient été enlevées de Myre «pour les protéger de l'avancée des Ottomans».

Le prévôt de la cathédrale admet aussi qu'il y a des doutes quant à la réelle appartenance à saint Nicolas des ossements qui composent les reliques de Fribourg. Mais il justifie leur importance par le fait que c'est à partir d'elles que le culte du saint s'est répandu dans le pays de Fribourg. «Elles représentent sa source symbolique», explique-t-il.

N. S. (avec Apic)

(La Croix)

PREMAT S.A.
IMPORT - EXPORT
 9, RUE DES ALPES
 TEL. 022 731 69 35
 CH - 1201 GENEVE

aratours.ch

ARATOURS Travel Services
 Tél: +41 26 322 7777
 Fax: +41 26 322 7767
 E-mail: info@aratours.ch
 Web: www.aratours.ch

ARMENIE - Voyages culturels
 - Voyages nature
 - Voyages thématiques
 - Appartements à Erévan
 - Service de transport
 - Service de traduction

Azerbaïdjan : coup bas à Bakou (extraits)

par Anne Dastakian

Avec son dernier livre, *Rêves de pierre*, publié en décembre dernier dans le mensuel littéraire russe *Drujba narodov*, l'écrivain azéri Akram Aylisli, 75 ans, est devenu un renégat dans son pays, Son crime ? Avoir signé une saga sur les rapports arméno-azéris, décrivant une amitié entre deux voisins arménien et azéri au Karabakh.

« J'ai voulu dire aux Arméniens que nous pouvons encore vivre côte à côte », explique l'écrivain. Convaincu que chaque nation doit avoir le courage d'affronter les pages obscures de son passé, Aylisli relate aussi dans son livre les exactions commises contre la minorité arménienne au Nakhitchevan pendant les années 1920, puis à Soumgaït et à Bakou à la fin de l'ère soviétique. Un tabou et une hérésie, aux yeux du régime autocratique du président Ilham Aliev, qui attise à dessein des idées belliqueuses et revanchistes au sein de la population.

Dès l'annonce de la publication de *Rêves de pierre*, que très peu de gens ont lu en Azerbaïdjan puisqu'il n'y a pas été publié, une violente campagne s'est déchaînée contre Aylisli, romancier et traducteur jusque là reconnu et respecté. Taxé de traître à sa patrie par la propagande officielle, il est jeté en pâture à la fureur de ses compatriotes.

Le 7 février, par décret, le président Aliev déchoit Aylisli de son statut d'«auteur du peuple», le privant des 950 euros mensuels qu'il recevait à ce titre. Sa femme, Galina, qui dirigeait depuis de longues années la Bibliothèque pour enfants Nazim Hikmet à Bakou, est licenciée de son poste, tout comme son fils, Najaf Naibov, chef de section, depuis 12 ans, dans le service financier des Douanes.

Poussées par cette campagne, des foules, aussi indignées que zélées, brûlent publiquement des portraits de l'écrivain ainsi que ses livres, l'invitant à «quitter le pays». Hafiz Hacıyev, le leader du parti pro-gouvernemental Muasir Musafat (Egalité moderne) annonce le 10 février qu'il offre une récompense de 10.000 manats (environ 10.000 euros) à qui lui apporterait l'oreille d'Akram Aylisli !... Trois jours plus tard, c'est le Sheikh-ul-Islam Hajdji Allahshukur Pashazade, chef de l'Office musulman du Caucase et proche du pouvoir, qui le traite d'«infidèle», tandis que la très officielle Académie des sciences annonce l'ouverture d'une enquête sur son roman ! Enfin, un député aussi patriote qu'inventif suggère que l'écrivain se soumette à un test ADN, pour que celui-ci détermine d'éventuelles origines arméniennes...

Du coup, l'ONG Human Rights Watch a appelé Bakou à faire respecter la liberté d'expression et assurer la sécurité de l'écrivain : "Les autorités ont le devoir de protéger Akram Aylisli", mais elles "font en sorte de l'intimider, le mettant en danger avec une campagne de dénigrement et de déclarations hostiles", souligne HRW.

Heureusement, quelques opposants et défenseurs des droits de l'Homme ont pris le parti de l'écrivain. Président du PEN-Club azéri, l'auteur de romans policiers Tchinguiz Abdoullaïev l'a publiquement défendu, au nom de la liberté d'expression, le comparant au Nobel de littérature turc Orhan Pamuk, qui fut poursuivi dans son pays pour avoir mentionné le génocide arménien, et contraint à s'exiler. Réfugié du Karabakh, le poète azéri Gunel Movlud dit pour sa part avoir lu «avec grand plaisir» *Rêves de pierre*, qu'il dit «magnifiquement écrit». Originaire de l'enclave, et donc victime directe de ce conflit, il assure n'y avoir lu «rien de choquant».

A l'étranger, le romancier russe d'origine géorgienne Boris Akounine apostrophe ainsi Bakou: «Voulez-vous répéter l'histoire de Salman Rushdie? Voulez-vous devenir un Etat voyou? Montrez que l'Azerbaïdjan est un pays civilisé, où les livres ne font pas l'objet de représailles».

Un brin choqué, Aylisli compare ce déferlement de haine aux pires heures du stalinisme. «Je ne veux pas quitter l'Azerbaïdjan, j'ai 75 ans! Mais il semble bien que je devrais demander l'asile politique quelque part» se désole-t-il.

Force est de constater que le courageux écrivain a agi en connaissance de cause. Ardent critique du président actuel, et de son père Heidar Aliev, qui régna d'une main de fer en Azerbaïdjan depuis l'époque soviétique, avant d'imposer son fils comme héritier, c'est, dit-il, un épisode particulièrement sordide qui l'a incité à publier «Rêves de pierre». Lorsque, en septembre dernier, Aliev a gracié, promu et traité en héros national Ramil Safarov, un officier azéri condamné à perpétuité en 2004 en Hongrie, pour avoir décapité à la hache un collègue arménien, lors d'un stage du partenariat pour la paix de l'Otan à Budapest.

«Quand j'ai vu cette réaction délirante et la surenchère artificielle de haine entre Arméniens et les Azéris, j'ai décidé de publier mon roman», a-t-il confié au site Eurasianet.org. Et le meilleur est sans doute encore à venir. *Rêves de pierre* fait partie d'une trilogie, dont un volume est tout entier consacré au défunt président-autocrate Heidar Aliev...

(Marianne)

La conférence de l'USAK* intitulée «Méthodes légales permettant à la Turquie de réfuter les revendications arméniennes»

Le 27 décembre 2012, l'Organisation internationale de recherche stratégique (USAK) a organisé une conférence intitulée «méthodes légales permettant à la Turquie de réfuter les revendications arméniennes» avec pour principal conférencier l'Ambassadeur à la retraite et le député Monsieur Şükrü Elekdağ. Des ambassadeurs et d'autres diplomates du ministère turc des Affaires étrangères, des représentants des *think-tank*, des universitaires et plusieurs membres des médias ont participé à cette conférence tenue à *USAK House* (ndlr: à Ankara).

Monsieur Elekdağ a commencé son discours en indiquant que les allégations concernant le soi-disant génocide occupent une place importante non seulement dans l'agenda politique de l'Arménie, mais aussi dans les agendas de politique étrangère de nombreux autres pays. Il a précisé que cette question est largement exploitée pour contrer la Turquie, ciblant tout d'abord les relations de ce pays avec les Etats-Unis et la France. Il a également souligné que l'augmentation du nombre d'Etats qui reconnaissent le soi-disant génocide poussera d'autres pays à penser que les allégations en question sont des «faits historiquement vérifiés». M. Elekdağ a ajouté que les principaux obstacles auxquels se heurte la Turquie pour faire valoir ses arguments juridiques devant les instances internationales proviennent des réserves politiques intérieures et des préjugés avec lesquels les institutions internationales abordent la Turquie. Il a également déclaré avoir fait la même présentation lors du congrès du parti républicain du peuple (CHP) et avoir reçu des réactions positives de la part de l'opposition. Par ailleurs, le discours de M. Elekdağ a été reçu favorablement, dans son ensemble, par les agences officielles gouvernementales, malgré un certain nombre de réserves.

M. Elekdağ a indiqué que le principal obstacle qui a ébranlé les fondements mêmes des relations entre la Turquie et l'UE, était la décision-cadre de l'UE (ndlr: *Décision-cadre de l'UE sur la lutte contre certaines formes et manifestations de racisme et de xénophobie au moyen du droit pénal*). Il a souligné que le processus de transposition de la décision-cadre a été transformé en une initiative ciblant la Turquie en 2007, et a poussé des parlements européens à ratifier les revendications arméniennes par rapport aux événe-

ments de 1915. Il a également déclaré que la Turquie devrait disposer des preuves solides pour faire abroger la décision-cadre, et a exposé ses idées sur la manière de réfuter les allégations d'un soi-disant génocide par des moyens légaux.

«Il est grand temps d'agir en justice pour résoudre la question arménienne, qui, depuis un certain temps, accable la Turquie sur la scène internationale» a déclaré M. Elekdağ. Il a rappelé que la décision du Parlement français du 12 octobre 2006 d'adopter une loi qui considère la négation des allégations arméniennes de génocide comme un crime, a été rendue en vertu de la décision du même parlement du 29 janvier 2001 sur la reconnaissance du génocide arménien. Toutefois, il a mentionné que le Conseil constitutionnel français avait estimé récemment que les dispositions légales étaient essentiellement non-normatives et qu'il était dès lors inapproprié d'adopter une telle loi. La Turquie a actuellement le dessus pour faire annuler la loi de 2001. Parmi les développements récents soutenant la position officielle légale turque, M. Elekdağ a cité à titre d'exemple la décision de la Cour internationale de Justice du 26 février 2007 qui, à son avis, «contribuerait à améliorer et à clarifier la jurisprudence sur la notion et les actes de génocide».

Selon M. Elekdağ, c'est la «volonté politique» qui constitue le facteur clé pour la qualification d'un acte de violence massive comme génocide. Il s'est alors penché sur les cas «Radislav Krstic» et «Goran Jelistic», en ce qui concerne l'ex-Yougoslavie, pour un examen minutieux du sujet. Dans les situations où l'intention exacte ne semble pas être de commettre un génocide, c'est le terme «crime contre l'humanité» qui est utilisé, a-t-il ajouté. Il a également fait des remarques quant à la façon dont les tribunaux peuvent déceler l'intention précise derrière les actes similaires en cas d'une tentative cachée de génocide.

Enfin, M. Elekdağ a suggéré que la Turquie devrait élaborer une stratégie juridique, déterminer les preuves historiques pertinentes à l'appui de ses contre-revendications, et organiser d'urgence une table ronde en Turquie avec la participation d'une équipe prestigieuse de juristes internationaux, de politologues et d'historiens étrangers ainsi que des diplomates, d'universitaires et d'experts turcs.

www.usak.org.tr

(Traduit de l'anglais par Artzakank)

(*) Un *think-tank* turc

Nettoyages

15, ch. Pré-de-la-Fontaine
CH - 1217 Meyrin

Zaré KURKDJIAN

Tél. 022 785 01 85 - Fax 022 980 02 37 - E-mail: big-net@big-net.ch

Imprimerie La Sirène

2 bis, rue Baylon - CH-1227 Carouge
Tél. +41 22 300 19 39 - Fax +41 22 300 21 66
imprimerie.sirene@bluewin.ch

COMMUNICATIONS

DECES

Nous avons appris avec beaucoup de retard le décès de **Mme Alice Sevhonkian-Alalemdjian**, survenu le 16 décembre 2011 à l'EMS « La Venoge » de La Sarraz.

Monsieur Ary Ohanessian, survenu le 26 décembre 2012 à Genève.

Toutes nos condoléances aux familles.

Déménagement !

N'oubliez pas de nous communiquer votre nouvelle adresse afin que nous fassions la rectification nécessaire et que vous continuiez de recevoir Artzakank.

La rédaction

**Գերմանախօս Չուիցերիոյ եւ
Նեոշաթելի Եկեղեցական
Արարողութեանց Ժամանակացոյց**

**Messes arméniennes en
Suisse alémanique et à Neuchâtel**

Թուական Date	Ժամ Heure	Վայր Lieu	Հասցե Adresse
17.03.2013	15 00	Eglise St. Pierre de Cornaux	2087 Cornaux NE
24.03.2013	14 00	St. Maria Kath. Kirche	8200 Schaffhausen SH
28.03.2013	18 30	Kath. Kirche Bernrain	8280 Kreuzlingen TG
29.03.2013	18 30	Kath. Kirche Bernrain	8280 Kreuzlingen TG
31.03.2013	14 30	Röm. Kath. Kirche	8600 Dübendorf ZH
14.04.2013	14 00	Kath. Kirche Nussbaumen	5415 Baden AG
21.04.2013	15 00	Eglise St. Pierre de Cornaux	2087 Cornaux NE
24.04.2013	11 00	Röm. Kath. Kirche	8600 Dübendorf ZH
05.05.2013	11 00	Kath. Kirche Bernrain	8280 Kreuzlingen TG
12.05.2013	13 00	Kath. Kirche Nussbaumen	5415 Baden AG
19.05.2013	15 00	Eglise St. Pierre de Cornaux	2087 Cornaux NE

Pfr. Shnork Tchekidjian Tel & Fax: 044/840 28 24
E-mail: dershnork@hispeed.ch

IMPORTANT !

Demier délai pour recevoir des articles et communications à publier dans notre prochain numéro : **15 avril 2013**. En cas de retard, veuillez prendre contact avec la rédaction **AVANT** cette date.

ԱՐԶԱԿԱՆԳ ARTZAKANK - ECHO

Case postale 153 - 1211 Petit-Saconnex 19
Responsable de la publication :
Maral Simsar-Tonbazian
Tél : 022 700 36 85
Courriel : artzakank@worldcom.ch

RENDEZ-VOUS

Tous les mercredis: de 10h à 16h15, l'Ecole Topalian dans les locaux de la Fondation Topalian (à côté de l'Eglise, 64, route de Troinex). Ouvert à tous les enfants de 4 à 14 ans, débutants ou avancés. Le repas de midi et le goûter sont servis sur place. Renseignements auprès de Nevrik Azadian au 079 827 54 43.

Tous les vendredis: de 15h00 à 19h00, la bibliothèque et le kiosque du Centre Arménien sont ouverts au public.

Tous les mercredis: Troupe de danse SANAHIN de l'UAS au Centre Arménien de Genève. Classe préparatoire 16h15 à 17h00 – Classe des moyens 17h00 à 18h30 – Compagnie 18h30 à 21h15. Renseignements & inscriptions: christinesedef@hotmail.com.

Wagneriana 200

Varduhi Khachatryan (mezzo-soprano)
et **Hayk Melikyan** (piano)
interprètent des œuvres de **Richard Wagner**

jeudi, 21 mars 2013 20:00

salle de concert: Fondation Martin Bodmer 19-21
Route du Guignard / CH-1223 Cologny

Prix: CHF 30.- (le billet donne accès au Musée
dans l'heure qui précède le concert)

www.concertus.ch - pierrevincent@concertus.ch

Université de Genève
Faculté des Lettres – Unité d'arménien

Cours public – Entrée libre

Les Arméniens à l'époque romantique (et au-delà)
*entre repli vers le passé national et ouverture vers le
monde russe et l'Occident européen*

Uni-Bastions, aile Jura, Salle A320

par **James R. Russel**
professeur invité (Harvard University)

Vendredi 22 mars 2013 de 14h15 à 16h00

Voices from the Chorus: On the Art of Translation and
Literary Dialogue between the Russian Symbolists
and the Armenians

*****

par **Valentina Calzolari Bouvier**
professeure d'études arméniennes

Vendredi 19 avril 2013 de 14h15 à 16h00

Jouer le fou pour sauver la patrie : nostalgies du
passé et élans révolutionnaires dans le roman
historique arménien

Vendredi 3 mai 2013 de 14h15 à 16h00

A la recherche de l'«âme païenne» de l'Arménie :
ethnographie et histoire des religions chez Avétis
Aharonian

Vendredi 17 mai 2013 de 14h15 à 16h00

Les «chants païens» de Daniel Varoujan

Renseignements : valentina.calzolari@unige.ch
<http://www.unige.ch/lettres/meslo/armenien/index.html>

ԹՕՓԱԼԵԱՆ ԴՊՐՈՑ ECOLE TOPALIAN

Fondation Hagop D.Topalian: Route de Troinex 64, CH-1256 Troinex (Genève)

ecole.topalian@centre-armenien-geneve.ch ; www.centre-armenien-geneve.ch

Ջարգագրոյց Տիկին Յասմիկ Մելիքեթյանին հետ:
Ամենափոքրերու դասարանի 11 տարիներու մանկավարժ ուսուցչուհին, Դեկտեմբեր 7-ին պարգևատրուեցաւ Յայկական Յիւլիանոսարանին կողմէ, որպէս Յայերէն լեզուի և Յայկական մշակոյթի նուիրեալ դասաւանդող:

Ո՞ր տարիքներու փոքրիկներ կան ձեր դասարանը: Արեւելահայերէն թէ Արեւմտահայերէն կը դասուանդէք:

Դասարանի տարիքային տարբերութիւնը 3,5-ից մինչեւ 7 տարեկան երեխաներ են: Քանի որ իմ դասարանում կան եւ արեւելահայերէն եւ արեւմտահայերէն խօսացող երեխաներ, ելնելով ընտանիքի նախընտրութիւնից, հետեւաբար նոր բառերի եւ նախադասութիւնների ուսուցումը կատարում է երկու տարբերակներով ալ:

Տան մէջ հայախօս փոքրիկներուն տարբերութիւնը զգայի՞ք: Ի՞նչ է խառն ամուսնութեան ազդեցութիւնը:

Արդէն հայախօս երեխան դասի ժամանակ անելի վստահ ու համարձակ է, շատ բարձր եմ գնահատում ընտանիքում նպատակասլաց հայերէն խօսելու գործօնը, քանի որ այդ՝ ծնողներից եւ իրենցից մեծ ջանք է պահանջում: Լեզուի լաւ ու վատ տիրապետութիւնը կապուած չէ խառն ամուսնութեան ազդեցութիւնից: Հրաշալի հայախօս երեխաներ ունիւք դպրոցում խառն ամուսնութիւնից ծնուած եւ անոր կողքին արդէն հայերէն չխօսացող երեխաներ երկկողմանի հայ ծնողներից:

Երկլեզու ըլլալու առաւելութիւնները ի՞նչ են, նաեւ դժուարութիւնները, որպէս փոքրիկ եւ սպազայի համար:

Լեզուներ իմանալը մարդու համար մեծ առաւելութիւն է, անոր համար ասացուածքը ասում է,- «Որքան լեզու զիտես, այնքան մարդ ես»: Հայի համար Հայերէնը իմանալը առաջնահերթ է, քո մայրենին է, քո հպարտութիւնը, որ կարողանում ես պահպանել, հայրենիքից հեռու գտնուելով, նոյնիսկ այնտեղ ծնուած չլինելով, դժուարութիւնը կայանում է երբ տանը հայերէն չի խօսում, մէկօրեայ հայկական դպրոց յաճախելը շատ քիչ է լեզուն սովորելու համար: Տանը նոյնպէս աշխատել է պէտք այդ ուղղութեամբ:

Տարիներու փորձառութեամբ, ինչպէ՞ս կը տեսնէք Յայ դպրոցին դերը Յայութեան կեանքին մէջ, որպէս գաղութ սփիւռքի մէջ:

Ես այսօր վստահ կարող եմ ասել, որ հայկական դպրոց յաճախող երեխաներին մօտ չկայ արեւելահայերէնից արեւմտահայերէն եւ հակառակը հասկանալու դժուարութիւնը: Այդ յարթահարում է արդէն իմ դասարանում, ես նկատում եմ օր օրի թէ ինչպէս են կարողանում իրար հասկանալ դեռ երեկ իրար չհասկացող արեւելահայերէն եւ արեւմտայերէն խօսացող երեխաները: Ես կարեւորութիւն եմ համարում թէ դպրոց յաճախող երեխան կապուած է մնում իր արմատներին, հայ մշակոյթին, երգին, պարին, հայկական միութիւններին, որը նոյնպէս լեզուի պահպանման երաշխիք է:

L'interview avec Mme. Hasmik Meliksetian

« la classe des poussins » résumé traduit :

Enseignante depuis 11 ans à l'école Topalian. Cette année j'ai une classe très hétérogène par l'âge de 3,5 à 7 ans et par les niveaux. Il y a des élèves qui parlent couramment l'arménien et d'autres qui découvrent la langue, certains parlent l'arménien occidental et d'autres l'oriental. Les enfants sont très différents, il y a ceux qui appréhendent la nouveauté, d'autres qui ont soif d'apprendre. Cela n'a aucun rapport avec les enfants issus des couples mixtes ou arméniens, chaque enfant est unique. Au sein de notre classe un travail personnel est fait auprès de chaque élève.

L'apprentissage de la langue arménienne et la fréquentation de l'école sont très importants, non seulement pour sauvegarder notre langue, mais surtout parce qu'ils permettent une ouverture d'esprit et une richesse intellectuelle.

Les enfants qui fréquentent l'école tissent des liens d'amitié qui perdurent, restent attachés à notre culture et à nos traditions et à l'âge adulte ils prennent part à la vie active de notre communauté.

Quoi de neuf à l'école:

Poésie arménienne interscolaire: les enseignantes et l'école relèvent un nouveau challenge: organiser un concours de poésie **le dimanche 2 juin 2013** Genève, Suisse – France voisine (Lyon, Vienne, Décines,...) le concours est ouvert à tous les enfants de la communauté de 6 à 15 ans. Nombreux coupes et prix seront décernés.

Responsables:

Nevrik Azadian, Valya Dadoyan et Hasmik Meliksetyan

Inscription: ecole.topalian@centre-armenien-geneve.ch

« **Pareguentan/Mardi-Gras** » : mercredi 06/02/2013 C'était la fête à l'école, les élèves sont venus déguisés, ils ont partagé les crêpes au goûter, mais la fête était encore plus belle samedi 9/02/2013 avec l'UAS.

Le Daratekhig :

Յարգելի ծնողներ, ասանդակաՆ ՏԱՌԱԹԽԻԿԻ տօնը մեր դպրոցում կը լինի սոյն թուականի ապրիլի 10-ին - Հորեքշաբթի 10/04/2013: Ուրախ Տօնի օրը աշակերտները կը ներկայանան դպրոց առանց պայուսակների, սակայն տուն կը վերադառնան իրենց իսկ թխած ՏԱՌԱԹԽԻԿԻ: Անհամբեր սպասում ենք այդ օրուան: Սիրով՝ Վալյա Դադոյան

Chers parents, le mercredi 10/04/2013 pour la fête de DARATEKHIG, les élèves de l'école Topalian vont préparer des biscuits en forme de l'alphabet arménien. Ce jour là, les enfants viennent à l'école sans cartable.

Cordialement, Valya Dadoyan

Dates à retenir:

- Dimanche 10/03/2013** SOS Syrie « repas Michink »
- Dimanche 17/03/2013** Slalom de SKI
- Weekend 30-31/03/2013** Tournoi d'échecs aux «Jeux UAS»
- Mercredi 10/04/2013** DARATEKHIG
- Dimanche 21/04/2013** SOS Syrie « repas Harissa »
- Mercredi 08/05/2013** Visite au CERN

Afin d'assurer la sécurité dans le bus, recommandez à votre enfant de boucler sa ceinture de sécurité, et en cas d'absence avertir un jour avant:

Bus: M. Onisto 079200859 ou Mme Onisto 0794386223

Mme Nevrik Azadian 022.7431780/ 0798275443

U.A.S.

Չուիդեքահայ Միություն Union Arménienne de Suisse

BAREKENDAN 2013

Le mot « **Barekendan** » veut dire : **Bons vivants** : « **BARI** » = bon et « **KENDANUTYUN** » = vivant.

Les Arméniens se déguisent et utilisent cette occasion pour faire la fête et marquer le début du carême. Le 9 février 2013, comme chaque année, l'Union Arménienne de Suisse, sa troupe de danse Sanahin et l'Ecole Topalian se sont mises ensemble pour marquer cette fête traditionnelle arménienne dans une ambiance festive avec environ 150 participants.

Les membres de la communauté étaient ravis de se retrouver et de plus, presque tout le monde avait fait l'effort de se déguiser. Quelques volontaires ont accepté le rôle de juges afin de choisir le meilleur déguisement junior et le meilleur déguisement adulte. Le premier de chaque catégorie a été récompensé par une coupe spécialement conçue pour l'évènement. Le reste des enfants a reçu un lot de consolation.

Un bon repas, de la bonne musique et une bonne ambiance ont permis d'oublier nos soucis de la semaine et d'admirer les personnages créés par les costumes et déguisements des participants.

Nous tenons à remercier nos fidèles amis toujours présents pour nous soutenir et nous aider dans l'organisation de nos manifestations.

ARMÉNIENS DE SYRIE : REMERCIEMENTS

Nous vous adressons nos plus sincères remerciements pour vos nombreux dons qui nous sont parvenus en faveur de nos compatriotes en Syrie. Grâce à votre solidarité, nous avons directement pu transmettre la somme de 12'000 USD aux représentants de la communauté arménienne de Syrie par le biais du Catholicossat arménien de Cilicie au Liban. Ce montant a permis l'achat de produits de première nécessité: des denrées alimentaires et des médicaments quotidiennement distribués par les organisations arméniennes sur place aux plus nécessiteux.

TOURNOI INTERCOMMUNAUTAIRE - GENEVE

La période de Pâques 2013 s'approche et la préparation des jeux Intercommunautaires de Genève prend petit à petit forme. Le plaisir de retrouver encore une fois des vieilles connaissances ou d'en trouver des nouvelles nous motivent. Notre seule récompense est de voir nos jeunes se réunir le temps d'un week-end et de partager des moments inoubliables ensemble.

Venez-nombreux et participez à nos jeux qui sont la fierté de notre communauté depuis plus de 20 ans.

Les jeux se déroulent durant le weekend de Pâques du vendredi 29.03.2013 au Lundi 01.03.2013. A ne pas oublier : La soirée disco du 30 mars avec DJ SAYAT et le grand Gala de clôture le 31 mars 2013 avec orchestre Ararat band et Avo Najarian.

Informations : www.uas-games.ch ou écrire à : info@uas-games.ch

Գոռ Սուլջանը կը ներկայացնի Հայաստանը «Եւրատեսիլ-2013»-ում

Հայ ոռք երգիչ Գոռ Սուլջանն ընտրուել է այս տարի Շուեդիայում անցկացուող Եւրոպայի ամենամեծ փոփ երգի մրցոյթում՝ «Եւրատեսիլ - 2013»-ում Հայաստանի ներկայացուցիչ:

Յունուարի 22-ի գիշերը այս մասին պաշտօնապէս յայտարարուեց Հանրային հեռուստաընկերութեան էթերում:

«Դորիանս» ոռք խմբի մենակատար Սուլջանին բուէարկութեամբ ընտրել է յատուկ հանձնաժողովը:

Աւելի վաղ Հանրային հեռուստաընկերութիւնը նշել էր, թէ բանի որ բազմաթիւ «որակեալ առաջարկութիւններ» են ստացուում, ապա մասնակցի և երգի «ազգային» ընտրութիւն կ'անցկացուի: Մինչև գիշերայ յայտարարութիւնը Սիրուշոն, ով արդէն մէկ անգամ ներկայացրել է Հայաստանը «Եւրատեսիլ-2008»-ում, մայիսին Մալմեոյում անցկացուելիք երգի մրցոյթի ամենահաւանական թեկնածուներից էր:

26-ամեայ Սուլջանը պատրաստուում էր մասնակցելու «Եւրատեսիլի» անցեալ տարուայ մրցոյթին, սակայն Հայաստանը հրաժարուեց Բաբլում անցկացուող մրցոյթին մասնակցելուց՝ Ադրբեջանի հետ դարաբաղեան հակամարտութեան պատճառով:

(Արմենիանաու)

Oughtasar: les pétroglyphes d'Arménie

>>> Du fait de son élévation, le climat est toujours rude et des parcelles de neige parsèment la montagne toute l'année.

Aujourd'hui, ce flanc de montagne accueille chaque année des rassemblements et des retraites spirituelles. Entourés des marques de peuples disparus, les visiteurs modernes prennent part à cette même beauté naturelle, cette sérénité et ce mystère que le lac a communiqué, durant des millénaires.

Lorsque vous atteignez à nouveau Sissian, après avoir littéralement dégringolé de la montagne, vous avez l'impression d'être revenu d'un voyage dans la lune ou de quelque lieu tout aussi perdu et hors d'atteinte. L'impression de vous éveiller d'un rêve, un rêve dont le paysage sans cesse cahotant vous fera tomber du lit, vous heurtant parfois le front en route. Vous laissant avec quelques belles contusions, qui vous aideront à vous en rappeler à l'avenir.

Source : Haytoug

(Traduit de l'anglais pour le site « Armenian Trends – Mes Arménies » par Georges Festa)

Յանուն ազատ ու գիտակից բաղաբացու կերտման, որ հակակշռում է բթացուող և մանկաուլացուող (օգտագործուող) զուտ սպառող եակին

Արմինէ Առաքելեան

Ինքնիշխան սահմանադրական իրաւական պետութեան կերտման համար հայ ժողովրդին անհրաժեշտ են՝ բաղաբացականութեան արմատական վերանորոգում և ոչ ձևական այլ բովանդակային ու խորքային: Այսինքն՝ նոր որակի բաղաբացականութիւն, բաղաբացական ինստիտուտներ (հիմնարկներ) և ոյժեր, նոր բովանդակութեամբ և ձևերով բաղաբացականութեան մշակում, ձևաւորում, իրականացում:

- Այդ անելու համար նախապայման է ճշմարտութեան հաստատումը և ժողովրդին յարգել նշանակում է նրա նկատմամբ ճշմարիտ լինել, ոչ նրան հերոսացնել և ոչ նրան փնտլել բայց յարգել ու սնուցել ճշմարտութեամբ և վեհ արժեքների վրայ հիմնուած բաղաբացական օրակարգով ու ճանապարհացոյցով: Այդ նշանակում է անցեալ 21 տարիների ու ներկայի հիւնը, կեդձն ու սուտի բողազերծումը բաղաբացական և/կամ քրեական պատասխանատուութեան ենթարկելը որից յետոյ միայն կարելի է բաղաբացական վստահութիւն ապահովել և ճամբայ բացել նոր որակի բաղաբացականութեան և բաղաբացական գործիչների և էլիտայի (վերնախաւի):

-Այդ նշանակում է վերջ տալ ու արմատախիլ անել՝ գաւառամիտ, գաղութացուած, տգէտ, և սնապարծ, ամբոխավարական բաղաբացականութեան և հրապարակախօսութեան: Դա նշանակում է բարձրացնել բաղաբացական մտքի և գործի որակը և այլքը, մշակոյթը: Կայ գիտութիւն և համամարդկային փորձ և այդ իմացութեամբ ու իմաստութեամբ կարելի է բարձր և իրական մեծ բաղաբացականութիւն արարել: Սովորելը ամոթ չէ:

-Այդ պիտի հիմնուած լինի ազատութեան, արդարութեան և արժանապատուութեան/սուղարութեան (միասնականութեան) արժեհամակարգի վրայ որ բխում է հայ ազգի հոգևոր մշակութայինից և ոչ թէ արտաքին բաղաբացականութիւնների և համաշխարհային օլիգարխիայի (սակաւապետութեան) շահերից:

- Այդ պիտի հիմնուած լինի ազատ ու գիտակից բաղաբացականութեան զարգացման ու ներառման բոլոր բաղաբացական պրոցեսներում (գործընթացներում) որ տարբեր է զուտ սպառող մարդու և ձևական կեդձ բուէարկութեան լեգիտիմացնելուց (օրինականացնելուց) այն ինչ կատարուում է 1980-ից սկսած համաշխարհային մակարդակում: Ներկայ ժամանակաշրջանը ազատ ու գիտակից բաղաբացականութեան կերտման ժամանակն է ամենուրեք. բաղաբացականութեան որ տեր է իր անհատին, հասարակութեան, պետութեան և երկրագնդին և հակակշռում է խրտուիլակ սուտ բաղաբացականութեան և բաղաբացական գործիչներին ու բնամարդութիւններին:

(Արտաստպուած՝ հեղինակին facebook –եան էջէն)

Մի լուսանկարի պատմություն. Ադրբեջանցիները պայթեցրել են Նոյի գերեզմանը

Անի Մարգարյան

Համացանցում տարածում է գտել այս լուսանկարը, որտեղ ռուսալեզու և ֆրանսալեզու մակագրությունը փաստում է՝ Նոյի գերեզմանն է Նախիջևանում:

Դարգում է՝ լուսանկարը բաականին հետաքրքիր պատմություն ունի: Դեռևս Սիբիրում՝ արտրա-վայրում, բաղբանտարկեալ, գրող Վալտեր Արամյանին այս լուսանկարը նուիրել է իր բանտարկեալ ընկերներից մեկը (1938-1953)՝ ասելով, որ այն ստեղծուել է 1903-ին և ծառայել՝ որպես բացիկ: 1968 թուականին այս բացիկի բազմացրած օրինակներից մեկն Արամյանը նուիրում է Կառլոս Արկոդոյանին, բանի որ վերջինս ծնունդով Նախիջևանից էր, և խնդրում հնարաւորինս շատ տեղեկութիւն հաւաքել Նոյի գերեզմանի մասին: Արկոդոյանը յիշում է, որ դեռևս 1936-1938-ին, երբ անձի պաշտամունքը մեծ տարածում գտաւ, սկսեցին ողջ երկրով մեկ աւերել հոգևոր շինութիւնները՝ տաճարներ, եկեղեցիներ, իսկ ադրբեջանցիները, օգտուելով ստեղծուած նպաստաւոր պայմաններից, նպատակադրուած պայթեցրին Նոյի գերեզմանը: Դատելով հետագայ աւերակներից՝ այն սև տուֆից էր պատրաստուած, որի մնացորդները մինչև 1948 թուականը չէին տեղաշարժուել: Նախիջևանի միջնակարգ դպրոց յաճախելու տարիներին՝ համաձայն Արկոդոյանի խօսքերի՝ հայ աշակերտները սովորութիւն ունէին այդտեղ հաւաքուելու, բարերին նստելու ու դասերն անելու: Տեղի պահակները պատմել էին նաև, որ աւերակներին կից ժամանակին մեծ քանակի հայկական գերեզմանաքարեր են եղել: Նախիջևանի գարգացման հետ մեկտեղ ադրբեջանցիները գետնին հաւասարացրին թէ՛ գերեզմանը, թէ՛ բոլոր գերեզմանաքարերը: Արկոդոյանին յաջողուել էր կապ հաստատել Նախիջևանում այն ժամանակ բնակուող հայերի՝ զնաբերոցիների հետ: Նրանք պատմել էին, որ իրենցից ոմանք մասնակցել են հենց գերեզմանի տեղում կառուցուելիք «Թաւրիզ» հիւրանոցի շինարարութեանը. երբ սկսել էին փորել, բազմաթիւ գտածոներ էին դուրս բերել՝ հնագոյն խեցեղէն, կենցաղային այլ իրեր: Դրանց հետքն անգամ չկայ:

Յաւելեմ, որ 1988-ին Նախիջևանի միակ հայաբնակ վայրը հենց Չնաբերոջ կամ Ազնաբերոջն էր՝ 1600 հայերով: Արցախեան պատերազմի տարիներին զնաբերոցիները բոլորը գինուած էին ու պատրաստ ադրբեջանցիների յարձակումներին, օրուգիշեր հսկում էին գիւղը: Բացի այդ, Չնաբերոջ շրջապատուած էր ռուսական տանկերով: Որոշ ժամանակ յետոյ զնաբերոցիների մեծ մասը գալիս է Հայաստան:

Օրուան ժամերուն Հայկական Անունները

Նորայր Տատուրեան

Կը ներքե, ժամը քանի՞ է:
- Արփողին հինգ կայ:
Եթէ մեր մայրենին առած ըլլար տարբեր պատմական ընթացք: Կռահելը դժուար չէ, թէ նիւթը օրուան ժամերուն, աւելի ճիշդը՝ անոնց անուններուն մասին է:

Հայերս ունեցած ենք օրուան բասնչորս ժամերուն համար եզակի անուններ. անուններ, որոնք պատկերալից են ու կը խօսին հին օրերու կենցաղին մասին: Անոնք միեւնոյն ժամանակ գործնական են. կը ցուցնեն արեւի եւ լուսնի երկնային դիրքը:

Նախ յիշենք, թէ հին օրերուն օրը կը սկսեր լուսաբացով ու կը վերջանար մայրամուտով: Շաբաթ օրը Նոյնպէս մայրամուտով կը դառնար կիրակի, ուրկէ՝ շաբաթ երեկոյեան ժամերգութեան անունը կիրակնամուտք եւ Միսաթ Մեծարենցի յայտնի բանաստեղծութիւնը՝ «Կիրակնուտք», ուր կը նկարագրուի օրուան այս ամենախորհրդաւոր ժամը:

Ժամերը կարելի է բաժնել երկու խումբի՝ գիշերային եւ ցերեկային: Գիշերային ժամերն էին՝ խաւարականն, 19:00, աղջամուղջն, վերջալոյսին հետեւող կիսախաւարը, մթացեալն, շաղաւօտն, կամաւօտն, բաւականն՝ կէս գիշերն էր, հաւթափեալն, գիզկան՝ գիշերային ութերորդ ժամն էր, կէս գիշերէն երկու ժամ անց, լուսաճեմն՝ լոյսի մէջ ընթացող, քալող. ճեմել՝ քալել արմատէն, առաւօտն, լուսափայլն եւ փայլածումն: Ցերեկային ժամերն էին՝ այգն, 07:00, ծայգն, զօրացեալն, ճառագայթեալն, շառաւիղեալն՝ արեւի ճառագայթներու ժամն է, երկրատեսն՝ կէսօր, երբ արեւը կեցած է միջօրեականի վրայ, շանթակալն՝ օրուան հրավառ տաք ժամն էր, որ կը նմանի շիկացած երկաթի, հրակաթն՝ կրակ կարթեցնող ժամ, հուրաթափեալն՝ կրակ թափող ժամ, թաղանթեալն, առաւարն եւ ամենէն պատկերալիցը՝ արփողն, ցերեկուան վերջին ժամը, երբ արեւը մայր կը մտնէ: Արփողնի համար կայ նաեւ այլ ստուգաբանութիւն. այն ժամը, երբ քաղաքի դռները կը կղպէին փողահարութեամբ (առ+փող կազմութեամբ):

«Ակօս»

Ինչ վերաբերում է Նոյի գերեզմանին, ապա գիտնականները համակարծիք չեն դրա գտնուելու վայրի առնչութեամբ: Մի մասը հակուած է, որ Նոյին հողին են յանձնել հենց Նախիջևանում, միւս մասը որպէս յուղարկաւորման վայր նշում է Թուրքիայի Տիգրէ քաղաքը՝ Շիրնակի գաւառում, իսկ որոշ հետազօտողներ էլ՝ Իրաքի Նաջաֆ քաղաքում Իմամ Ալի մզկիթը: Այնուհանդերձ, վերոնշեալ բացիկը՝ շնորհիւ Վալտեր Արամյանի, տարածում էր գտել հայերի և ռուսների շրջանում ընկալուելով որպէս Նոյի գերեզմանի պատկերով միակ լուսանկարը:

Oughtasar: les pétroglyphes d'Arménie

par Maro Siranosian

Les pétroglyphes, ou gravures rupestres, d'Oughtasar se retrouvent partout à Erevan; ciselés sur des bijoux en argent, peints sur des tasses de café, reproduits dans la poterie artisanale et ornant les murs des cafés. Atteindre les véritables pétroglyphes d'Oughtasar («ought» signifiant chameau et «sar» montagne, du fait de la ressemblance de ses cimes aux bosses d'un chameau) relève quelque peu de la gageure, ce qui, à l'instar de la plupart des sites remarquables en Arménie, compose pour moitié l'intérêt et la curiosité de l'excursion.

Situé sur la chaîne montagneuse du Siounik, à une trentaine de kilomètres de Sissian, au sud de l'Arménie, les pétroglyphes ne sont accessibles que par une côte escarpée à bord d'un UAZ de l'époque soviétique. UAZ signifiant Ulyanovsky Avtomobilny Zavod, l'Usine d'Automobiles d'Ulyanovsk, où ce robuste véhicule tout-terrain est fabriqué. Ce trekking à travers la montagne, c'est comme faire 200 fois le circuit d'Indiana Jones à Disneyland, sans s'arrêter. Votre chauffeur arménien, à la fois menu et modeste, se transformera en un pilote d'exception tenant la barre, manoeuvrant avec aisance parmi les fossés et sur de larges pierres, tandis que vous sursautez à l'arrière de l'UAZ, en essayant désespérément de capter un peu de ce paysage virginal sans trop vous heurter la tête contre la vitre. Arrive un moment où, passée la première heure à bord, vous n'avez d'autre choix que de sortir du véhicule et poursuivre à pied, la route devenant trop abrupte, fût-ce pour un UAZ semblable à un tank, pour l'escalader avec autant de passagers. C'est la partie du voyage où des membres de votre groupe, peut-être votre père ou votre mère, commenceront à maudire le moment où ils ont accepté de vous accompagner ici aux premières loges; ce qui, après tout, était censé être des vacances.

Après avoir passé le pire et avoir pu remonter à bord du véhicule, ce n'est plus qu'un court trajet en direction du lac et des pétroglyphes au sommet de la montagne. Au premier abord, ce petit lac glacial et cristallin vaut le détour, quand bien même vous n'avez cessé de prendre des coups: semblable à du verre, reflétant à la perfection le ciel et les sommets environnants, et comptant plus de deux mille fragments de roches décorées qui s'étendent jusqu'au pied de la montagne. Si le soleil brille, les roches miroitent avec un chatonnement vert. Les pétroglyphes, que certains font remonter à l'ère paléolithique (12 000 ans avant notre ère), sont sculptés dans des pierres volcaniques brun sombre ou noir, vestiges d'un volcan éteint. Bien que le site ait été découvert au début du 20ème siècle, il ne fut véritablement étudié que durant les années 1920 et, à nouveau, à la fin des années 1960; tout n'est pas encore totalement expliqué à l'heure actuelle.

Les sculptures sur ces fragments de roches dépeignent des scènes de chasse, une grande variété d'animaux, de spirales, de cercles et de formes géométriques, et même de signes du zodiaque. Les recherches laissent entendre que la

© Raffi Kojian www.armeniapedia.org

région fit office d'habitation temporaire pour des tribus nomades, d'éleveurs de troupeaux, tandis que les travaux menés sur les gravures rupestres indiquent qu'ils furent en usage durant des siècles, les populations des époques ultérieures ajoutant leurs propres gravures sur les pierres. D'après les recherches de Hamlet Martirosian, les pictogrammes d'Oughtasar représentent un système d'écriture appelé «écriture caprine».

De nombreux scientifiques estiment que cela est dû au grand nombre de capridés dessinés sur les pierres, mais selon Martirosian, c'est parce qu'en arménien ancien, les mots «chèvre» et «écriture» sont homonymes. Les populations utilisaient ces homonymes pour exprimer des concepts, via des images. Le concept abstrait d'«écriture» (qui peut être exprimé, en arménien ancien, à l'aide de mots tels que «shar» - arranger, «sarel» - compiler, «tsir» - une ligne) se reflète dans la représentation d'un caprin («tzar»), car les mots renvoyant à «écriture» et «chèvre» ont le même son. En tant qu'anglophones, imaginons que nous représentons le pronom «you» avec l'image d'une brebis («ewe»). Les caprins constituent un thème récurrent sur les pierres, peut-être parce que le mot «dig» en arménien ancien signifie chèvre et est assez proche de «diq», l'ancien mot désignant des dieux. En combinant des signes abstraits avec les images d'animaux et de personnages en files horizontales ou verticales, les graveurs de l'ère préhistorique parvenaient à transmettre des messages précis.

La véritable beauté d'Oughtasar réside dans sa nature apparemment intacte. Vous ne trouverez ni vestiges de barbecues (khorovats) près du lac, ni ordures jonchant les roches; pas de centre touristique vendant chopos et cartes postales; pas de guides vous traquant pour vous faire écouter l'histoire des pétroglyphes. Vous êtes libre de vous balader dans la montagne et de prendre place parmi ces expressions graphiques de la Préhistoire, en vous demandant ce qui a bien pu amener ces anciens Arméniens à escalader des cimes peu hospitalières et y apposer leur marque. A quelque 3200 mètres au-dessus du niveau de la mer, l'air est l'un des plus purs que vous respirerez en Arménie, mis à part l'ascension du Mont Aragats, point culminant de l'Arménie. >>>

**Գոռ Սուլջանը
կը ներկայացնի Հայաստանը
«Եւրատեսիլ-2013»-ում**

Հայ ոռք երգիչ Գոռ Սուլջանն ընտրուել է այս տարի Շուեդիայում անցկացուող Եւրոպայի ամենամեծ փոփ երգի մրցոյթում՝ «Եւրատեսիլ - 2013»-ում Հայաստանի ներկայացուցիչ:

Յունուարի 22-ի գիշերը այս մասին պաշտօնապէս յայտարարուեց Հանրային հեռուստաընկերութեան էթերում:

«Դորիանս» ոռք խմբի մենակատար Սուլջանին բուէարկութեամբ ընտրել է յատուկ հանձնաժողովը:

Աւելի վաղ Հանրային հեռուստաընկերութիւնը նշել էր, թէ բանի որ բազմաթիւ «որակեալ առաջարկութիւններ» են ստացուում, ապա մասնակցի և երգի «ազգային» ընտրութիւն կ'անցկացուի: Մինչև գիշերայ յայտարարութիւնը Սիրուշոն, ով արդէն մէկ անգամ ներկայացրել է Հայաստանը «Եւրատեսիլ-2008»-ում, մայիսին Մալմեոյում անցկացուելիք երգի մրցոյթի ամենահաւանական թեկնածուներից էր:

26-ամեայ Սուլջանը պատրաստուում էր մասնակցելու «Եւրատեսիլ» անցեալ տարուայ մրցոյթին, սակայն Հայաստանը հրաժարուեց Բաբլում անցկացուող մրցոյթին մասնակցելուց՝ Ադրբեջանի հետ դարաբաղեան հակամարտութեան պատճառով:

(Արմենիանաու)

**Oughtasar: les pétroglyphes
d'Arménie**

>>> Du fait de son élévation, le climat est toujours rude et des parcelles de neige parsèment la montagne toute l'année.

Aujourd'hui, ce flanc de montagne accueille chaque année des rassemblements et des retraites spirituelles. Entourés des marques de peuples disparus, les visiteurs modernes prennent part à cette même beauté naturelle, cette sérénité et ce mystère que le lac a communiqué, durant des millénaires.

Lorsque vous atteignez à nouveau Sissian, après avoir littéralement dégringolé de la montagne, vous avez l'impression d'être revenu d'un voyage dans la lune ou de quelque lieu tout aussi perdu et hors d'atteinte. L'impression de vous éveiller d'un rêve, un rêve dont le paysage sans cesse cahotant vous fera tomber du lit, vous heurtant parfois le front en route. Vous laissant avec quelques belles contusions, qui vous aideront à vous en rappeler à l'avenir.

Source : **Haytoug**

(Traduit de l'anglais pour le site « Armenian Trends – Mes Arménies » par Georges Festa)

**Յանուն ազատ ու գիտակից
բաղաբացու կերտման, որ
հակակշռում է բթացուող և
մանկաուլացուող (օգտագործուող)
զուտ սպառող եակին**

Արմինէ Առաքելեան

Ինքնիշխան սահմանադրական իրաւական պետութեան կերտման համար հայ ժողովրդին անհրաժեշտ են՝ բաղաբականութեան արմատական վերանորոգում և ոչ ձևական այլ բովանդակային ու խորբային: Այսինքն՝ նոր որակի բաղաբականութիւն, բաղաբական ինստիտուտներ (հիմնարկներ) և ոյժեր, նոր բովանդակութեամբ և ձևերով բաղաբականութեան մշակում, ձևաւորում, իրականացում:

- Այդ անելու համար նախապայման է ճշմարտութեան հաստատումը և ժողովրդին յարգել նշանակում է նրա նկատմամբ ճշմարիտ լինել, ոչ նրան հերոսացնել և ոչ նրան փնտլել բայց յարգել ու սնուցել ճշմարտութեամբ և վեհ արժեքների վրայ հիմնուած բաղաբական օրակարգով ու ճանապարհացոյցով: Այդ նշանակում է անցեալ 21 տարիների ու ներկայի հիւնը, կեղծն ու սուտի բողաբեծումը բաղաբական և/կամ քրեական պատասխանատուութեան ենթարկելը որից յետոյ միայն կարելի է բաղաբական վստահութիւն ապահովել և ճամբայ բացել նոր որակի բաղաբականութեան և բաղաբական գործիչների և էլիտայի (վերնախաւի):

-Այդ նշանակում է վերջ տալ ու արմատախիլ անել՝ գաւառամիտ, գաղութացուած, տգէտ, և սնապարծ, ամբոխավարական բաղաբականութեան և հրապարակախօսութեան: Դա նշանակում է բարծրացնել բաղաբական մտքի և գործի որակը և այլբը, մշակոյթը: Կայ գիտութիւն և համամարդկային փործ և այդ իմացութեամբ ու իմաստութեամբ կարելի է բարծր և իրական մեծ բաղաբականութիւն արարել: Սովորելը ամոթ չէ:

-Այդ պիտի հիմնուած լինի ազատութեան, արդարութեան և արժանապատուութեան/սուղարութեան (միասնականութեան) արժեհամակարգի վրայ որ բխում է հայ ազգի հոգևոր մշակութայինից և ոչ թէ արտաքին բաղաբականութիւնների և համաշխարհային օլիգարխիայի (սակաւապետութեան) շահերից:

- Այդ պիտի հիմնուած լինի ազատ ու գիտակից բաղաբացիականութեան զարգացման ու ներառման բոլոր բաղաբական պրոցեսներում (գործընթացներում) որ տարբեր է զուտ սպառող մարդու և ձևական կեղծ բուէարկութեան լեգիտիմացնելուց (օրինականացնելուց) այն ինչ կատարուում է 1980-ից սկսած համաշխարհային մակարդակում: Ներկայ ժամանակաշրջանը ազատ ու գիտակից բաղաբացիականութեան կերտման ժամանակն է ամենուրեք. բաղաբացիականութեան որ տեր է իր անհատին, հասարակութեան, պետութեան և երկրազնդին և հակակշռում է խրտուիլակ սուտ բաղաբականութեան և բաղաբական գործիչներին ու բեմադրութիւններին:

(Արտասուլուած՝ հեղինակին facebook –եան էջէն)